

AMERİKA'NIN CEZAYİR İLE OLAN İLİŞKİLERİ
(1785-1816)

Mine Erol

Amerika'nın, bağımsızlığını takip eden yıllarda dahi, Akdeniz ülkeleri ile olan ticareti önemli bir mahiyet arz etmekte idi. Amerika ihraç ettiği buğdayın ve unun altıda birini ve tuzlanmış balığın, dörtte birini Akdeniz ülkelerine satıyor ve ayrıca buralara pirinç ve mısır gönderiyordu. Yılda 20 bin tutarında seksen-yüz gemi Amerikan bayrağı altında Akdeniz limanlarına girip çıkıyordu. Bu gemilerde bin iki yüz gemici çalışıyordu¹. İşte Amerika'nın Akdeniz ülkeleri ile olan ticarî ilişkilerinin kuvvetli bir durumda olması ve bu ticaretin gittikçe daha fazla gelişme ihtimaline sahip bulunmasından dolayı Amerikan Kongresi ticaretini emniyet altına alabilmek için «Korsan Devletler» adını verdiği Garp Ocakları ile dostluk antlaşmaları yapmağa karar vermiş ve bu işin halline üç kişilik bir heyeti memur etmişti. Bu heyet Amerika'nın Paris elçisi Thomas Jefferson², Londra elçisi John Adams³ ve eski Paris elçisi Dr. Benjamin Franklin'den⁴ müteşekkildi. 11 mart 1785 de bu heyetin selâhiyeti genişletilmiş, dostluk ve ticaret antlaşmaları yap-

1 «Amerika Dışişleri Bakanlığı'nın, Akdeniz ticareti hakkında 28 Aralık 1790 da Kongreye sunduğu rapor», *Naval documents related to the United States Wars with Barbary Powers*. Prepared by office of Naval record and library Navy Department, Washington, 1939, 1, s. 22 ve devamı; *The complete Jefferson*, düzenleyen Paul K. Padover, New York, 1943, s. 204.

2 İhtilalın kahramanlarından olup 1789 da Dışişleri Bakanı ve 1801 tarihinde de Cumhurbaşkanı'na getirilen ünlü Amerikan devlet adamı.

3 1796 da Cumhurbaşkanı olmuştur.

4 Ünlü fizik bilgini, Benjamin Franklin hakkında bk. *Dictionary of American biography*, New York, 1946, s. 585-598.

mak için emrine 80,000 dolar verilmişti⁵. Bu heyet Garp Ocakları ve Fas ile barış antlaşması yapmak için harekete geçeceği sırada iki Amerikan gemisinin Cezayir korsanları tarafından zabtedilmesi olayı vuku buldu. Gerçekten 1783 tarihinde İspanya ile savaşa tutuşan Cezayir, İspanyolları ağır bir yenilgiye uğratmış ve bu devletle şerefli bir barış antlaşması imzalamıştı. Bu antlaşma neticesinde İspanyollar kapalı tuttıkları Cebelitarık Boğazı'nı Cezayirlilere açmışlar ve Cezayir savaş gemileri de Atlas denizine açılarak bu denizde korsanlık faaliyetine başlamışlardı. Bu faaliyetin neticelerinden olarak Cezayir korsan gemileri 1785 yılının 25 Temmuz'unda İspanya'nın Cadiz limanına gitmekte olan kaptan Isaac Stevensen idaresindeki Maria adlı Amerikan gemisini, 30 temmuzda da Lizbon açıklarında, yine Amerikalılara ait kaptan Richard O'Brien idaresinde bulunan Dolphin gemisini yakalayıp Cezayir'e götürmüşlerdi. Her iki gemide 21 kişi vardı⁶. Bunlar, Cezayir'de bulunan diğer milletlerin esirleri gibi tamirat ve inşaat işlerinde çalıştırıldılar⁷. Sabahın altısından saat 16 ya kadar çalıştırılıyorlardı⁸. Kendilerine yiyecek olarak iki somun veriliyordu. Fakat tutsak kaptan O'Brien İspanya'daki Amerikan maslahatgüzarına tayfalara iyi bakıldığını bildirmişti⁹. İstiklallerini az önce kazanmış ve hürriyetlerini çok seven Amerikalılara esaret çok ağır geliyordu. Bunlar Cadiz'deki Amerikan konsolosuna derhal mektub gönderip acıklı bir durumda bulduklarını anlatarak fidye karşılığında kendilerinin kurtarılmasını istemişlerdi¹⁰. Onları kurtarmak için derhal harekete geçen

5 *The Complete Jefferson*, s. 204.

6 Esir kaptan Richard O'Brien'in 8 Temmuz 1786 da Paris elçisi Jefferson'a yazdığı mektupta (*Bar. Wars*, I, s. 1-6) O'Brien bu mektubunda Cezayir hakkında Jefferson'a önemli bilgiler vermektedir. Cezayir gemileri korsanlık için 25 Nisan'da sefere çıkmaktadırlar, yılda üç def'a sefer yapıyor ve 20 Kasım'da seferler sona eriyor. Yine o, Cezayir deniz kuvvetlerinin, birisi 32 toplu olmak üzere 9 kebekten mürekkep olduğunu söylemektedir (gösterilen yer) *The Complete Jefferson*, s. 205; S.C. Blyth. *The War between the United State and Tripoly and the other Barbary powers*, New York 1806, s. 47.

7 Blyth'a göre (s. 50-51), esirler demirci, marangoz, v.s. olmak üzere san'atlarına göre çalıştırılmışlar genç delikanlılarda dayının hizmetine alınmışlardır.

8 S.C. Blyth, s. 51.

9 *Bar. Wars*, s. 13-14.

10 Bu mektubu da tayfaların ağzından kaptan O'Brien yazmıştı. Mektup-

üç kişilik hey'et, Cezayir'e Mr. John Lamb adlı bir temsilciyi gönderdi¹¹. Lamb'e her Amerikan esiri için en fazla 200 dolar ödemesi talimatı verilmişti¹². Lamb, Dayı Mehmed Paşa ile müzakerelere girişti. Dayı Mehmed Paşa müzakerelere başlamadan önce Washington'u bir hayli öğerek ona olan hayranlığını belirtmiş ve hatta söylendiğine göre, sarayına asmak üzere Generalin bir resmini istemiş ise de¹³ esirlerden her kaptan için 6.000, ikinci kaptanlardan herbiri için 4.000, her gemici için de 4.00 dolar talep etmesi Amerikan temsilcisini derin bir hayal kırıklığına uğratmıştı. Dayının aidatı olarak %11 de eklenmek suretiyle bunların toplamı 59,496 dolar ediyordu¹⁴. Lamb ise aldığı talimat üzerine ilk önce 5-6 bin dolar vermiş, sonra bunu kendiliğinden 10 bin dolara çıkarmıştı¹⁵. Fakat bir uzlaşmaya varılamadı. Ne dayı istemiş olduğu miktardan iniyor, ne de Amerikan temsilcisi 10,000 dolardan yukarı çıkabiliyordu. Bundan ötürü Lamb münasip bir fırsatta tekrar gelerek müzakerelere girişmek üzere İspanya'ya döndü¹⁶.

Amerikalılar, uzun bir zaman esirlerini kurtarmak ve barış antlaşması yapmak için Cezayir'e yeni bir delege göndermediler. Bu husus, onların esirlerine karşı kayıtsızlıklarından değil, bahsedilen heyet üyeleri arasındaki görüş ayrılığı ve bir de para sıkıntısı çekilmesi ile ilgili idi. Amerikalı esir Kaptan O'Brien, Cezayir'den, Paris'te büyük eiçi bulunan Jefferson'a gönderdiği bir mektupta korsan devletlerine vergi verilerek barış yapılmasını tavsiye etmekte ve bu yapılmadığı takdirde Amerikan ticaretinin büyük zarara uğrayacağını söylemekte idi¹⁷. Jefferson, kaptanın dirayetli

ta çok çalıştırdıkları, şehirde veba çıktığı ve bundan çok korktukları söylenmektedir. (*Bar. Wars*, s. 14-17; Blyth, s. 17).

11 Murahaslar heyeti Thomas Barclay'i de Fas ile bir andlaşma yapmağa memur etmişlerdi. Barclayh Fas'a giderek zahmet çekmeden 28 Haziran 1786 da bir barış andlaşması yapmağa muvaffak oldu.

12-13 S.C. Blyth, s. 50; Allen, *Our Navy and the Barbary corsairs*, Boston, 1905, s. 27.

14 *Bar. Wars*, I, 19, 21, 23, 36; *The complete Jefferson*, s. 205.

15 Lamb, biraz önce İspanya'nın her esiri için 1,600 dolar verdiğini öğrenmişti. Bir yıl sonra 1787 de Ruslar herbir esirleri için 1546 dolar ödemişlerdi (*Bar. Wars*, I, s. 21).

16 *Bar. Wars*. gösterilen yerler; Allen, s. 30.

17 *Bar. Wars*, I, s. 2-6.

olduğunu bizzat kendi yazılarında belirtmiş olmakla beraber¹⁸, onun sözlerinin kendi üzerinde müsbet bir tesir yapmadığı görülüyor. Gerçekten Jefferson bu esnada Londra elçisi bulunan Adams'a yazdığı bir mektupta (11-Temmuz 1786)¹⁹ Ocaklar ile barışın ancak savaş ile sağlanabileceği fikrini savunmuş, hakkın, şeref, itibar ve menfaatin bu yolda hareket etmeği gerektirdiğini belirtmiştir. O, Napoli ve Portekiz devletlerinin bu meselenin silâh kuvvetiyle halinde kendilerine katılacaklarını, Amerika tarafından hazırlanacak 150 topluk bir filo ile adı geçen devletlerin donanmalarının da yardımını görerek Ocakların yola getirilebileceğini yazmaktadır. Adams aynı ayın son gününde verdiği cevapta (31-Temmuz 1786)²⁰, «haydut yatakları» adını verdiği Cezayir, Tunus ve Trablusgarp ile devamlı bir barışın silâh kuvvetiyle elde edilebileceği fikrine inandığını, ancak Kongre'den bu hususta bir karar almanın uzun bir zamana bağlı olduğunu, bundan da Amerikan ticaretinin büyük zarar göreceğini söyledikten sonra, adı geçen devletlerin verdikleri söze güvenmenin ne derece doğru olduğu hususuna işaretle: «Biz de birçok devletlerin yaptıkları gibi yapalım. Onları armağanlarla tatmin yoluna gidelim» demiştir. Görüldüğü üzere Adams da Cezayir'de esir bulunan kaptan O'Brien gibi düşünmektedir. Bu esnada Abdurrahman adlı Trablusgarp elçisi Londra'da bulunuyordu. Bunun öğrenilmesi üzerine Jefferson da Paris'ten gelerek Adams'la birlikte Trablusgarp elçisi ile görüştiler. 1786 ilkbaharında Adams, Abdurrahman'a arada her hangi bir tecavüz ve incinme olmadığı halde iki memleket arasındaki düşmanlığın sebebini sormuş, yani ondan Amerikan ticaret gemilerinin niçin saldırıya uğradığı hakkında izahat istemiştir. Abdurrahman, Akdenizin hakimlerinin Osmanlı Devleti ile Garp Ocakları olduğu ve bu devletlerin müsaadesi olmadan Akdenizde yabancı hiç bir devlet gemisinin serbestçe seyrüsefer edemeyeceği cevabını vermiştir²¹. Yani Trablus elçisi Akdenizin sahibinin Türkler olduğu bundan dolayı da bu denizde gemi yürütmek için sahibi olanlara ücret verilmesi gerektiğini söylemişti. Delegeler sürekli bir barış için ne miktar bir meblâğın istenilmekte olduğunu

18 *Bar. Wars*, I. s. 24-40; *The complete Jefferson*, s. 206.

19 *Bar. Wars*, I. s. 10-11.

20 *Bar. Wars*, I. s. 11-13.

21 *Bar. Wars*, s. 24; *The complete Jefferson*, s. 205-207; *Jefferson and the right of man*, s. 28.

sordular. Trablusgarp elçisi, Trablusgarp, Tunus ve Fas ile barışın, hey'etlerin masrafları hariç olmak üzere, 90,000 sterling'e yapılabileceği cevabını vermiş ise de Cezayir'in isteyeceği para üzerinde herhangi bir şey söylememiştir. Fakat Amerikan delegeleri asıl Cezayir ile anlaşmak istiyorlardı. Onlar haklı olarak Cezayir dahil olmadan bu Ocaklarla barış yapmanın o kadar önemli olmadığı kanaatinde idiler²². Çünkü Cezayir bunların en kuvvetlisi olup, gerektiği zaman bu küçük Ocaklara sözünü geçirtmekte ve Amerikan gemilerine de asıl tehlike bu Ocaktan gelmekte idi. Cezayir'le barışın ancak bir milyon dolara yapılabileceği anlaşılıyordu. Bu arada, Ocakların tâbi olduğu Osmanlı Devleti ile doğrudan doğruya bir antlaşma yapmak ve bu antlaşma ile onların saldırısından korunmak düşüncesi ortaya atılmış ise de bunun daha pahalıya mal olacağı hesaplanarak, belki de Osmanlı Devletinin bu Ocaklar üzerinde kesin bir otoriteye sahip olmadığı ve onlara her zaman sözünü geçiremeyeceği hususu da göz önüne alınarak bu düşünceden vazgeçilmişti²³.

Yukarıda anlatılan iki Amerikan gemisinin Cezayir'iler tarafından zabtedilmesi ve Ocaklar'a ait korsan gemilerinin faaliyetlerini arttırmaları, Amerika'nın Akdeniz ticaretini oldukça sarstı. Amerikan gemileri Akdeniz limanlarına eskisi gibi serbestçe girip çıkamıyorlardı. Ancak az sayıda bazı ticaret gemileri, Portekiz ve İspanya donanmalarının himayesi altında bu devletlere ait limanlara uğrayabiliyorlardı²⁴. Kaptan O'Brien'in görüşleri doğru çıkmıştı²⁵. Kaptan, Jefferson'a yazdığı mektupta Cezayir'deki İngiliz konsolosunun dayıyı Amerikalılar aleyhine tahrik etmekte olduğunu da bildirmişti²⁶. Gerçekten kendi ticaretini emniyet altına almış olan Fransa ve İngiltere diğer devletlere ait gemilerin Ocaklar tarafından tecavüze uğramasına ses çıkartmamakta ve hattâ ticari menfaatleri icabı bunu memnunlukla karşılamakta idiler. Amerika deniz ticaretinin kendisinininkine rakip olabilecek bir gelişme istediği gösterdiğinden ötürü İngiltere, Ocakları Amerikan gemilerine saldırmaya teşvik etmekte idi. Bir Amerikan müellifi İngiltere'nin bu

22 *The complete Jefferson*, s. 206-207.

23 Gösterilen yer.

24 Allen, s. 30.

25 *Bar. Wars*, I. s. 3.

26 *Bar. Wars*, I. s. 4.

hususdaki faaliyetine işaretle «eğer bu korsan devletleri olmasa idi, İngiltere bunları yaratacaktı»²⁷ demektedir.

Amerika'nın, esirlerin kurtarılması ve Ocaklarla barış yapılması hususunda uzun bir müddet hareketsiz kaldığı görülmektedir. Bunun başlıca sebepleri ise şunlardır :

1. Amerika'nın bu yıllarda para sıkıntısı çekmekte olması ve bazı devletlere borçlu bir durumda bulunması.

2. Esirler kurtarılsa ve barış yapılsa bile bunun herhangi bir bahane ile Ocaklar tarafından bozulacağından endişe edilmesi.

3. Fransız ihtilâlinin çıkması ile alâkanın ve ticari faaliyetin bu memleket üzerinde toplanması.

Jefferson, esirleri kurtarmak için 1787 senesinde yeni bir teşebbüse girişti. Bu, Fransa'daki Mathurin tarikatının yardımını temin etmekte. Gerçekten Mathurinler, eskiden beri topladıkları bağışlarla Ocaklardaki esirleri kurtarma işini başlıca vazife edinmişlerdi. Onların Ocaklar'da temsilcileri vardı. Her yıl topladıkları paraları Ocaklar'a ve bilhassa Cezayir'e götürerek ellerindeki paranın verdiği imkân nispetinde fidyelerini verdikleri esirleri hürriyetlerini kavuştururlardı. Jefferson Amerikan esirlerinin kurtarılması için hükümetinden yeter derecede para alamayınca, Mathurinlere başvurmuştu. Onlar Amerikan elçisinin müracaatını müsaait karşılardılar ise de Fransız İhtilâli'nin çıkması onların yardımına engel oldu²⁸. Bunun üzerine Jefferson bu meselenin hallinden yine eski fikrine dönmüş ve bunun olabilmesi için yeni bir plân meydana getirmişti. Bu plâna göre Ocakların korsanlık faaliyetine silah kuvvetiyle son verecek bütün devletlerin katılabileceği bir birlik meydana getirilecekti. Birliğe aza olan her devlet eşit sayıda olmak üzere birliğin emrine gemi verecek ve bu suretle meydana gelecek donanma ile korsan devletler, yani Ocaklar sürekli bir barışa mecbur edilecekti. Bu donanma daima hazır bulunacağından barış daimi surette sağlanmış olacaktı²⁹. Jefferson bu fikrini ve plânını bütün Avrupa devletlerine bildirmişti. Fakat onun tasavvurları ancak küçük devletler tarafından iyi karşılanmıştır. Fransa ve İngiltere bu pla-

27 Allen, s. 24.

28 Bar. Wars, I. s. 37 (Jefferson'un Cezayir'de barış yapmağa memur edilen Jones Paul John'a gönderdiği yazı); *Jefferson and the right of man*, s. 31.

29 *The complete Jefferson*, s. 162.

nı reddetmişlerdir ve İspanya da aynı şekilde hareket etmiştir. Üstelik bizzat Amerikan hükümeti de mali bakımdan sıkıntıda olduğu için Jefferson'un bu plânını destekliyememiştir.

Esirlerin kurtarılması meselesi ve Ocaklar'la barış yapılması işi Amerikan Kongresinde ancak 1790 yılında müzakere edilebildi. Dışişleri Bakanlığı Kongreye Amerika'nın Akdeniz ticareti ve bunun arzettiği ehemmiyet, Ocaklarla barış yapılmadığı takdirde Amerikan ticaretinin tamamıyla durabileceği ve barışın 320,000 dolara yapılabileceğini bildiren bir rapor sunmuştur³⁰. Bu raporda Türk denizcilerinin gözüpek ve atılgan insanlar oldukları ve gemilerini düşman gemilerine bindirerek yakından savaştıkları da belirtilmiştir³¹. Bundan başka Cumhurbaşkanı George Washington da Kongreye bu mesele üzerinde alınması gereken tedbirlerin düşünülmesini ve bir karara varılmasını ifade eden bir mesaj göndermişti³². Kongre bu meselenin hallinde Cumhurbaşkanı'na selâhiyet vermiş, o da bu hususta gereken tahsisat temin edilir edilmez bu işin halline çalışacağını Senatoya yolladığı ikinci bir mesajla bildirmişti³³. Cezayir'deki Amerikan esirleri Cumhurbaşkanı'nın Kongrenin alâkasını Garp Ocakları üzerine çekmiş olmasından ötürü çok sevinmişlerdi. O'Brien 28 Nisan 1791 tarihli Kongreye yazdığı mektupta bu hususta duydukları sevinci açıkça belirtmişti³⁴. Bununla beraber derhal veya az zaman sonra ne esirlerin kurtarılması ne de barışın yapılması hususunda herhangi bir teşebbüse geçilmedi. Yalnız ajanslar vasıtasıyla Cezayir'deki iç durum ve korsan gemilerinin faaliyetleri dikkatle takip olunuyordu³⁵. 1791 yılında Cezayir dayısı Mehmed Paşa ölmüş ve yerine yeğeni ve hazinecisi olan Hasan dayı geçmişti. İspanya'da Alicanta şehrindeki Amerikan ajanı 26 Temmuz 1791 de gönderdiği bir mektupda³⁶ bu olayı haber verdikten ve yeni dayı Hasan Paşa'nın iş bilir akıllı bir kimse olduğunu söyledikten sonra, Kongreden müsaade çıkar ise Hasan Paşa ile iyi bir barış yapılabileceğini bildiriyordu. Fakat Kongre de daha önemli işler

30 Bar. Wars, I. s. 22-26.

31 Gösterilen yer.

32 Aynı eser, s. 18-22.

33 Aynı eser, s. 26-27.

34 Aynı eser, s. 28-29.

35 Aynı eser, s. 32-33.

36 Gösterilen yer.

yüzünden bununla gerektiği gibi ilgilenmemiştir. Nihayet 20 şubat 1792 de senatodan yılda yüz bin doları geçmemek üzere Cezayir, Tunus, Trablusgarp ile barış yapılması ve esirler için de azami 40,000 vermesi hususunda Cumhurbaşkanı'nın meseleyi halletmesi-ne dair bir karar çıktı³⁷. Bununla beraber ayrılan tahsisat yalnız Cezayir Ocağı için bile kâfi değildi. Çünkü yukarıda söylendiği gibi Amerikan hariciyesinin değer verdiği Cezayir'deki esir O'Brien, barışın 320,000 dolara yapılabileceği kanaatinde olduğunu bildirdiği gibi³⁸, diğer bir mektupta da yalnız Cezayir ile sulhün 60,000 sterling'e veya 100 bin dolarlık bahriye malzemesiyle yapılabileceğini yazmıştı³⁹. Cezayir Dayılığı da 1790 yılında elinde kalmış olan 14 Amerikan esiri için⁴⁰ 18,362 Cezayir altını istemiştir, ki bu 34792 28/38 Meksika dolarına tekabül ediyordu⁴¹. Bütün bunlara rağmen Amerika Dışişleri Bakanlığı (bu tarihte Dışişleri bakanı Jefferson idi) Senato'nun ayırdığı tahsisatla bu meselenin halledileceğinden oldukça ümitli idi. Hatta bu meselenin halliyle görevlendirilen John Paul Jones'e bunu en ucuz bir şekilde halletmeğe gayret etmesi talimatı verilmişti⁴². Paul Jones, Cezayir Ocağına barış için en çok 25,000 dolar, esirlerin kurtuluş akçesi için de azami 27,000 dolar teklif edecek esirlerin elbise ve nakilleri için de bin dolar sarfedecek, iki bin dolar da ücret olarak kendisi alacaktı, ki bunların toplamı 55,000 dolar ediyordu. Fakat müsaade edilen miktarın 50,000 dolar olduğu da delegeye açıklanmıştı⁴³. Paul Jones aynı zamanda Cezayir konsolosu da tayin edilmişti. Paul Jones kendisine tevdi edilen vazifeyi görmek üzere Fransa'ya hareket etti⁴⁴. Bu esnada Amerika'nın Fas konsolosu Thomas Barkley'e Amiral Paul Jones öldüğü takdirde onun vazifesini alacağı emri tebliğ edilmişti⁴⁵. Gerçekten Amiral Jones 18 Haziranda Paris'te ölmüş, bunun üzerine Thomas Barkley onun vazifesini üzerine almıştı. Fakat Barkley de

37 *Bar. Wars.* I. s. 34-35.

38 *Aynı eser*, s. 24, *The complete Jefferson*, s. 206.

39 *Bar. Wars.* I. s. 38.

40 Çünkü geri kalan yedi kişiden birkaçı ölmüş, bir kaç da akraba ve arkadaşları tarafından hususi olarak kurtarılmıştır.

41 *Bar. Wars.* I. s. I.

42 *Aynı eser*, s. 36-41.

43 *Aynı eser*, s. 39-41.

44-45 *Bar. Wars.* I. s. 42, Allen, s. 50.

bir tesadüf eseri olarak öldü. Bunun üzerine Amerika'nın Lizbon elçisi David Hunphrey üçüncü delege olarak tayin edildi⁴⁶.

1792 yılı içinde Cezayir Dayısı ile Portekiz arasındaki vergi meselesinde bir uzlaşmaya varılamadığından, Portekizliler Cezayir korsan gemilerine Cebelitarık boğazını kapatmışlardı. Bu sebepten Amerikan gemileri Cezayir korsan gemilerinin saldırılarına uğramak kaygusundan azade olarak, Fransa'nın Atlas okyanusundaki limanlarına getirdikleri erzakı boşaltıyorlardı. Fransa'ya karşı müttefikleriyle beraber savaşmakta olan İngiltere, Fransa'ya hiç bir yerden erzak gelmemesi hususunda tedbirler almakta idi. Bu cümleden olarak bizzat Cezayir'den Fransa'ya tahıl ihraç edilmesini önlemeğe çalışmış olduğu gibi, Cezayir dayılığı ile Portekiz'i barıştırıp korsan gemilerinin Atlas okyanusuna çıkarak Fransa'ya erzak taşımakta olan Amerikan gemilerini vurmalarını sağlamaya uğraşmıştır⁴⁷. Her ne kadar İngiltere Fransa'nın Cezayir konsolosu Vallier'in Cezayir dayısı Hasan Paşa üzerindeki haiz olduğu nüfuz karşısında Cezayir'den Fransa'ya tahıl yollanılmasını ve hattâ yine Cezayir'in bu memlekete nakdi para yardımında bulunmasını önleyememiş ise de, ikinci teşebbüsünde muvaffak olarak Cezayir ile Portekiz arasında bir ateşkes yapmasını (12 Eylül 1793) sağlamıştı⁴⁸. Bunun neticesi olarak Cezayir korsan gemilerinin Atlas Okyanusunda görünmeleri Amerikalıların üzerinde derin bir kaygı uyandırdı. Öte yandan Portekiz hükümeti de Amerikan gemilerini ancak barış yapıncaya kadar himaye etmekte devam edeceğini bildirmişti⁴⁹.

5 Ekim 1793 de Cebelitarık boğazını geçerek Atlas Okyanusuna açılan Cezayir filosu 44, 36, 30, 28 toplu olmak üzere dört fregat, 20, 24, 26 toplu üç kebek ve bir de 22 toplu brig olmak üzere 8 savaş gemisinden müteşekkildi⁵⁰. Bu filonun Atlas Okyanusuna çıkması Amerika'nın Ocaklar ile barış yapmak hususundaki ümidini epeyce sarstı. Çünkü boğaz, Portekizliler tarafından kapandığı za-

46 *Aynı eser*, s. 42-43.

47 Grammont, *Histoire d'Alger sous la domination Turque*, Paris, 1887, s. 348-349, 351.

48 *Bar. Wars.* I. s. 44-45, 46, 47; Grammont, *gösterilen yer*.

49 *Bar. Wars.* s. 53.

50 *Aynı eser*, s. 47, 50.

manda Cezayir'in barışa yanaşması ihtimali daima beklenebilirdi. Fakat şimdi barışa kolay kolay yanaşmayacak, yanaşsa bile Amerika için ağır görülebilecek teklifler ileri sürecekti. Biraz aşağıda bahsedilen olaylar ve 1795 yılında yapılacak olan antlaşmanın şartları Cezayir'deki esir Amerikan kaptanı O'Brien ve Adam'ın Ocaklar ile bir an önce barış yapılması hakkındaki fikirlerinin isabetliliğini göstermiştir. Dikkate şayan bir noktadır ki, Amerikan hükümetinin, Ocaklar'ın kendisinden diğer devletlerden alınan vergiden daha fazla vergi istemesinin, ülkesinin Ocağa vergi veren diğer devletlerden daha zengin olması ve aynı zamanda çok uzak bir mesafede bulunması ile ilgili olduğunu anlıyamadığı görülüyor.

22 Mayıs 1793 de İspanya'nın Cartagena limanından hareket eden Kaptan Pauling'in idaresindeki Lark adlı Amerikan gemisi Gat burnunda bir Cezayir gemisi (row boat) tarafından yakalanmış, fakat geminin kaptanı ve tayfaları bir kayığa atlayıp Malaga civarında karaya çıkarak esir olmaktan kurtulmuşlardı⁵¹. Bir Cezayir filosunun Atlantik'e açılması üzerine Lizbon'daki Amerikan konsolosu Edward Church, Amerikan denizcilerine durumu bildirek ihtiyatlı olmalarını tavsiye etmiştir⁵². 17 Ekimde New York'tan katile halinde gelmekte olan birkaç Amerikan gemisi Cezayir korsan gemileri tarafından kovalanmış ise de bunlar kendilerini akıntıya kaptırarak onların eline düşmekten kurtulmuşlardı. Bununla beraber gemilerin kaptanlarından birisi Cadiz'deki Amerikan ajanı Peters Walsh'a tek direkli bir Amerikan gemisinin (sloop) korsanlar tarafından yakalanmış olmasından korktuğunu söylemişti⁵³. Portekiz hükümeti 22 Ağustos 1793 de Amerika'nın Lizbon konsolosu Edward Church'e verdiği bir notada Amerikan gemilerini Cezayir ile kendisi arasında barış yapıncaya kadar bu devletin korsanlarına karşı koruyacağını resmen bildirmişti. Bununla beraber Cezayir korsan gemileri aynı ayda ve Kasım ayında ümit edilmedik bir şekilde II Amerikan gemisini zabtedip, Cezayir'e götürmeğe muvaffak oldular. Amerikan ajans ve konsoloslukları kendi gemilerinin Cezayirli tarafından yakalandığını ancak bu gemilerden birinin kaptanı ile eski esir O'Brien'in Cezayir'den gönderdikleri mektuplar neti-

51 *Bar. Wars*, 1, s. 44.

52 *Aynı eser*, s. 47, 50.

53 *Aynı eser*, s. 52.

Geminin adı	Geminin adı	Sahibi	Nereye ait olduğu	Gittiği yer	İçindeki emtia
Ship	Hope	George Burnham	New York	Rotterdam'dan Malaga'ya	
"	Minerva			Philadelphia'dan Barredona'ya	Un
"	Prudent	William Fenrose	Philadelphia	Philadelphia'dan Cadiz'e	
"	Thomas	Thomas Newman	Newberry	Cadiz'den Amsterdam'a	Şeker, yün, hırdavat eşyası
Brig	George	James Tylor	Ronde Island	Lizbon'dan hareket etti	Hubbah, misir
"	Polly	Michael Smith	Newberry port	Baltimore'dan Cadiz'e	Un
"	The Olive Branch	William Furness	Portsmouth	Virginia'dan Lizbon'a	Tahıl
"	Jane	Hill Mores Mouse	Haver	Cadiz'den Ostend'e	
Sebecoer	Jay	Samuel Calder	Colchester	Malaga'dan Boston'a	Çalın, incir, sarap
"	Dispatch	William Walley	Petersburg	Cadiz'den Hamburg'a	Şeker
Brig	Minerva	Joseph Ingram		Lenghorn'dan New York'a	Hırdavat eşyası

cesinde öğrenebildiler. Esir alınan Amerikan gemileri şunlar idi⁵⁴. Esir alınan Amerikalıların sayısı ise 105 idi. Bu olaylar Amerika'da büyük heyecan yaratmış ve meseleyi her ne surette olursa olsun bir an evvel halletmek için yeni teşebbüslere girişilmişti. Bunlardan birisi gerektiği zaman Amerikan ticaretini korumak için bir filo vücuda getirmek idi. Kongre 27 mart 1794 te altı gemiden ibaret bir filo meydana getirilmesi için Cumhurbaşkanı'na selâhiyet verdiğini bildiren bir karar aldı⁵⁵. Gerçekten bir yıl sonra bu altı gemiden mürekkep olan Amerikan filosu harekete geçebilecek bir hale gelebilmişti⁵⁶. Bununla beraber Amerika bir taraftan haraç vermek suretiyle Ocaklar'la barış yapmak teşebbüsünü bırakmamış ve hattâ bu hususta daha kararlı ve azimli bir şekilde harekete geçmiştir.

Cezayir dayısı ile yapılan temaslar dayının iki milyon 435 bin dolara barış andlaşmasını imzalamaya hazır olduğunu gösterdi⁵⁷. Esir kaptan O'Brien Amerikan temsilcilerine 60 yıl sürecek bir barış ile esirlerin fidyesi için 50,000 Meksika doları teklif edilmesini tavsiye etmiş ise de⁵⁸ bu teklif dayı tarafından kesin reddedilmiştir. Dayı Hasan Paşa ve Ocağın ileri gelenleri Amerika ile barış yapılmaması halinde bu durumun Ocak için daha kârlı olacağı kanaatiyle barış hususunda pek nazlı davranıyorlar ve hattâ bunu samimi olarak istemiyorlardı. Çünkü söylendiği gibi ganimet, Cezayir hazinesine daha fazla para getiriyordu ve eskidenberi Ocağın başlıca faaliyeti de hıristiyan milletlere karşı savaşmak gayesine yönelmişti. Yukarıda bahsedildiği gibi gerek Fransa'yı dize getirmek, gerek Amerikan ticaretini baltalamak için İngiltere, Dayı'yı mütemadiyen Amerikalılar aleyhine teşvik etmekteydi. Buna rağmen Dayı Hasan Paşa Fransa'nın dostça gayretleri sonucunda Amerika ile barış andlaşması yapmayı kabul etti. Andlaşma 5 Eylül 1795 te Cezayir'de yapıldı. Amerika'yı Joel Barlow temsil ediyordu ki, kendisi aynı zamanda Cezayir konsolosu tayin edilmişti. Fakat mu-

54 Aynı eser, s. 54, 55; *State Papers and public documents of the United States*, yayınlayan Thomas B. Wait, Boston, 1819, X, s. 268-276.

55 *State Papers*, s. 69-70, 71-77, 78-81.

56 *State Papers*, s. 90, 92, 94.

57 Aynı eser, s. 82.

58 Aynı eser, s. 83.

rahhaslık yetkisi evvelce söylendiği gibi Amerika'nın Portekiz elçisi David Humprey'nin üzerinde idi. Amerika gerek barış ve gerek tutsakların fidyesi olmak üzere Cezayir'e iki milyon 274 bin Meksika doları ödemeğe razı olduğu gibi, her yıl bu Ocağa 12,000 Cezayir altını veya bunun değerinde mühimmat ve malzeme vermeyi de kabul etmişti⁵⁹.

Cezayir'le yapılan barış andlaşmasının orijinal metni türkçe olup aynen şöyledir⁶⁰ :

«Sebeb-i tahrir-i Ahidnâme der Sulh-i Taife-i Merikân⁶¹ Sebeb-i tahrir-i ahd-u amanî ve bais-i terkim-i kitab-i meymenet ünvanî ol-
dur ki işbu bin iki yüz on senesinin mah-ı safer ul hayrın yirmi birinci günü ki yevm-i sebt, Cezayir-i bahr-i muhitte vâki Merika nam Cezire de mütemekkin tâife-i Merikânu hâkimi ve zâbiti tarafından hâla darül cihad-i Cezayir-i Garp Ocağı ile akd-i sulh itmeğe mukâlemeye vesile ve vasıta ittihaz edüp tayin olunan Cozef Donalson⁶² nam paşodori⁶³ gelüp derun-i ahidnâmede mezkûr olan şurût ve kuyudun subutu üzere hâla devletlü dustur-ı mükerrerrem müşir-i mu-fahham sadr nişin-i serir-i siyâdet ve mâhi-yi cevr-u âdavet ve hâmi-i ekâlim-u memleket Hasan Paşa yesserallahu lehu mâyerumu ve mâ yeşâ hazretlerinin huzur-ı âlilerinde ve cümle erbab-ı divan

59 *State Papers*, X, s. 448-451. Bu paradan Cezayir hazinesi, dayı ile ailesine ve Cezayir ileri gelenleri ve memurlarına ait hisseleri ve kurtuluş akçesini gösterir liste için bak. aynı eser, s. 89-90.

60 Andlaşma'nın türkçe metninin fotokopisi için bk. *Treaties and other international acts of the United States of America*, yayınlayan Hunter Miller, Washington 1931, 11, s. 276-298. Andlaşmanın C. Snouck'la işbirliği yaparak J.H. Kramers tarafından 1930 yılında yapılmış İngilizce tercümesi ve buna ait bazı izahlar da aynı eserde dir. s. 304-313; bu eserden naklen *Bar. Wars*, 1, s. III-115. Andlaşmanın eski muhtasar İngilizce tercümesi de aynı eserlerde vardır. Hunter Miller s. 299-303; *Bar. Wars*, 1, 107-110; *Treaties Conventions concluded between United States of America and other Powers* (Washington 1889, s. 1-5) de yalnız muhtasar tercümenin metni vardır.

61 Metinde Amerikalı anlamında olarak daima Merikan مریکان kelimesi yazılıyor.

62 جوزب دونال سان (Joseph Donaldson.)

63 پاشا دورى Bu kelimenin, Kramers'in dediği gibi (Hunter Miller 11, s. 305), ambassador (elçi) sözünü ifade ettiği açıkça anlaşılıyor.

ve ocak-ı mansure ihtiyarları ve asâkir-i nusret şîâr mahzarlarında, takviye-i dostluk ve meveddet ve tasfiye-i muhabbet etmeğe mükâleme ve beher sene Cezayir-i Garp Ocağına on iki bin Cezayir altını vermeyi deruhte ve iltizam eylemek ile ahd-i sulh ve va'd-i misak olundu. İmdi işbu bedel-i sulh zikrolunan on iki bin altın mukabelesinde Ocağımıza ve tersanemize barut ve kurşun ve demir top ve bomba mühresi⁶⁴ ve bomba taşı ve top taşı ve direk ve seren ve lentine⁶⁵ ve komena⁶⁶ ve İsparçına⁶⁷ ve yelken bezi ve katran ve zift ve palenkete⁶⁸ ve tahta ve lata⁶⁹ ve sair mühimmat iktiza eyledikte ve kendülerine sipariş olundukta getirülüp cümle sipariş olunan eşyaların bahaları hesap olunup on iki bin altına müsavi gelürse feneam ve bina ve eğer onların dahi ziyade akçeleri geçer ise kendülere eda ve eğer bizim anlarda dahi matlubumuz kalırsa tamam eylemek üzere kavli-i akd-i sulhumuzdan mukaddem korsanlarımız taife-i mezkûr sefayinlerinden ganime aldılar ise redolunmaya ganimemiz olup ve akd-i sulh tarihinden sonra korsanlarımız bir sefinelerini ahzederler ise geriye red olunmamak üzere kavli ve akd olunup işbu mahalle kayd ve tahrir olundu ki vakti hacette nazar olunup mucibince amel oluna.

Tahriren Fi 21 sa (safer) sene 1210.

Fasıl I— İbtidaki fasılın kavli u kararı odur ki işbu bin iki yüz on senesinde hâla Merikân cezaresi eyaletlerine mutasarrıf dostumuz Corco Vaşington presidenti nam Merikân hâkimi ile mahruse-i Cezayir-i Garp de sahib-üd-devlet olan saadetlü Hasan Paşa yecerallahu lehu mâ yuridu ve mâ yeşa hazretlerinin rey ve asker-i mansure ağası ve kul kethüdası ve sair erbab-ı divan ve cümle asâkir-i mansure ve canibeynin reyaları ittifakiyle bu sulh u salahımız metin ve muhkem olup sabit olmuştur. Ba'del yevm sulhumuza muhalif ve muga-

64 Bomba mühresi, gülle.

65 Lentine, İtalyanca gemi demiri zinciri.

66 Komena, İtalyanca halat.

67 İsparçına da İtalyanca olup, halatın üzerine sarılmış ip ve kendir demektir (Şemsaddin Sami, *Kamus-u Türki*, İstanbul 1315, s. 95).

68 Palenketa zincire bağlanmış çifte gülle (Kam. Tür., s. 307).

69 Lata, dar ve yassıca uzun çam kerestesidir (Mohammed Ben Cheneb, *Mots Turcs et Persans conservés dans le parler algerien*, Alger, 1922, s. 77; *Kam Tür.*, s. 1233).

yir ve fâsit edecek bir söz kalmamıştır vesselâm. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl II— İkinci fasılın kavli u kararı odur ki Merikân hâkimi dostumuzun gemileri gerek büyük gerek küçük ve kezalik anların hükmünde olan reâyânın gemileri mahruse-i Cezayir iskelesi veya taht-ı hükmünde olan iskelelere varırlar ise âdet-i kadim üzere rızıklarından ötürü sattıklarında sair İngiliz ve Felemenk ve Süveyş bezirganlarının vire geldiği ve onlara akd olunan gümrük yüz kuruşta beş kuruş gümrük altına ziyade talep olunmaya. Ve bir dahi budur ki satılmayan rızıkların gine gemiye koyup götürmek murat ettiklerinde bir kimesne anlardan bir şey talep eylemeye ve mezkur iskelelerde bir kimesne anları incidüp ala koymayalar vesselâm. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl III— Üçüncü fasılın kavli-u kararı odur ki Merikân hâkimi dostumuzun gerek korsan ve gerek bezirgan ve kezalik Cezayir'in korsan ve bezirgan gemileri ruy-i deryada birbirlerine rast gelüp bitiştiklerinde aramaktan ve birbirlerini incitmekten beri olup riayet ve hürmet ile birbirlerinden yollarına gitmeden bir kimesne bir kimesneye mani olmaya. Ve biri dahi budur ki içlerinde her hangi cins olursa olsun yolcu oldukça rızıkları ve malları ve esbapları ile her ne canibe giderlerse bir birin incidüp bir şeylerin almaya ve bir yere götürmeyeler ve eğlendirmeyeler ve hiç bir veçhile bir birlerine zarar ve ziyân etmeyeler vesselam. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl IV— Dördüncü fasılın kavli-u kararı odur ki mahruse-i Cezayir'in korsan gemileri Merikân bezirgan gemilerine rast geldikte gerek büyük ve gerek küçük Merikân'ın hükmüyle olduğu yerlerden taşra gelürler ise yalnızca bir sandal gönderüp ve kürekçilerden gayri içi iki adem ile gide vardıklarında iki âdemden gayri kimesne girmeye zikrolunan gemi reisinin izni ve icazeti ola. Ol vakit hâkiminin pasaportusunu gösterdikte gemiye varan hizmetini alalecele kâmil edüp döne ve bazirgan gemisi dahi yoluna gide. Ve bir dahi budur ki Merikân hâkiminin korsan gemileri Cezayir'in korsan veyahut bazirgan gemilerine rast gelirler ise mezkûr gemilerde Cezayir hâkiminin yedinden veyahut Cezayir'de olan Merikân balyozundan mezkûr gemilerden pasaportu bulunur ise ol vakit zikr olunan bir kimesne bir şeyine dokunmayıp selâmet ile yoluna gide. Ve bir

dahi budur ki mahrose-i Cezayir'in korsan gemileri gerek büyük ve gerek küçük sulh için verilecek pasaportular tarihinden ve sulh tarihinden on sekiz aya değin yedinde Merikân pasaportusu bulunmayan Merikânlulara dokunmayıp yolundan alakoymaya. Ve kezalik Merikân hâkiminin korsan gemileri Cezayir gemilerine rast gelirler ise bu minval üzere 18 aya değin seferlerine mani olmayalar selâmetle yollarına giderler. Ve bir dahi oldur ki Merikân hâkimi dostumuz kendi hükmünde ve kendi cinsinden olmayan tâifelerden bir âhada pasaportı vermeye. Eğer kendi cinsinden mâada cins yedinde Merikân pasaportı bulunursa ganimedir alırız. Zira sulhumuzda olan şarttan olmayıp sonra sulhumuza hâlel vermesin deyu bu bapta bu fasılda kaydolunmuştur. Gaflet olunmaya vesselâm.

Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl V— Beşinci fasılın kavli-u kararı odur ki hiç bir Cezayir gemisi kaputanlarından veyahut onların zâbit ve hâkimlerinden olan kimesneler Merikân gemilerinden cebren çıkarıp kendi gemilerine veyahut sair yerlere hiçbir şeyden ötürü sorup ve sual ve cevru cefa eylemeyeler. Her ne cins kimesne olursa olsun Merikân gemisinde bulundukta ebeden incitmeyeler vesselâm. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl VI— Altıncı fasılın kavli-u kararı odur ki Merikân hâkiminin veyahut anın hükmünde olan reayasının gemilerinden biri Cezayir hükmeyletiği memleketlerin yalılarında baştan kara olup paralansa asla ve kat'a kendülerin malların ve erzakların hiç bir kimesne bir şeylerin alup yağma ve ganimet etmeye. Ve bir dahi budur ki böyle bir iş vâki olursa gümrüğe rızıkları alınmayıp ve adamlarına bir zarar etmeyeler. Ve Cezayirin taht-ı hükmünde olan yerlerde bu minval üzere bir iş zuhur ederse mümkün oldukça alakadirit tâke çalışıp muavenet edüp dostluğu icra ederler ve rızıkların korumaya imdat edeler vesselâm. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl VII— Yedinci fasılın kavli-u kararı odur ki hiç bir gemi Cezayir gemilerinden gerek büyük ve gerek küçük Cezayir hâkiminin izin ve icazeti ile Merikân hâkimine düşman olan memleketlerden donanup Merikâlu üzerine korsanlık etmeyeler vesselâm. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl VIII— Sekizinci fasıl kavli-u kararı odur ki bir Merikân bazirgani mahrose-i Cezayir'den bir aktarma satın alsın veyahut der-yada korsanlık eden Cezayir reislerinden biri bir gemi ganimet edüp mezkûr geminin kapudanı veyahut reisi bir Merikân bezirgânına aktarmasını satsa gerek Cezayir'den ve gerek deryada residen olsun, yedinde bu minval üzere satın aldığına tezkeresi oldukça bir âhar mahrose-i Cezayir'in korsan gemisine rast gelür ise bir kimesne mezkûr aktarma alan bazirgana dokunmayup selâmetle yoluna gitmekte mani olmaya vesselâm. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl IX— Dokuzuncu fasılın kavli-u kararı odur ki gerek Tunus ve Trablus ve Sale⁷⁰ veyahut gayriler asla ve kat'a Merikân gemilerinin gerek büyük ve gerek küçük ne adamlarını ne erzaklarını Cezayir hükmeyletiği vilâyetlere götürüp satmağa rıza ve cevaz verüp sattırmayalar vesselâm. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl X— Onuncu fasılın kavli-u kararı odur ki eğer Merikân hâkiminin korsan gemileri Cezayir'e yahut Cezayir'in hâk-i hükmünde olan iskelelere aktarma veyahut genaim eyledükleri rızkı götürürler ise hiç bir kimesne mani olmayup ganimetlerini gönülleri ne diler ise işleyeler yani satmakta ve yine götürmekte. Ve bir dahi budur ki Merikân korsan gemileri asla bir veçhile öşür ve avait vermeyeler. Ve bir dahi budur ki eğer zahire için bir şey almak isterler ise sair kemesnelere verdikleri gibi bunlara dahi ol bahaya vereler ziyade talep eylemeyeler ve bizler dahi ol taifeden her tarafa ve hangi vilayete ve iskeleye gerek İzmire ve gerek İstanbuldan bu tarafa mühimmat nakli için gerek İzmir'den ve gayri vilayetlerden yoidaş nakli için gerek Mısır'a huccac götürmek için gemi kiralamak murad olunur ise sair cinsler gibi makul baha ile kiralayalar. Eğer kontrabandodur⁷¹ veyahut bizim beyinlerimizde memnudur kaldırmayız deyu kıl u kal ve muhalefet etmeyeler denilmiştir vesselâm. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl XI— Onbirinci fasılın kavli-u kararı odur ki Merikân hâkimi dostumuzun korsan gemileri mahrose-i Cezayir önüne gelüp

70 Fas'ta bulunan bir liman adıdır.

71 قوتزه بند Kontraband kaçak ve ithali memnu mal ve aynı zamanda kaçakçılığa denilmekte olup bu kelime de İtalyancadır.

demir bıraktıkta mahruse-i Cezayir'den gerek Merikân gerek gayri cinsten eğer bir esir kaçıp varup korsan gemisine firaren vusul olup ve mahruse-i Cezayir hâkimi mezkûr kaçan esiri talep eyleye ve talep olundukta mezkûr korsan gemisinin kapudanı dahi elbette gemisinden ol firar eden esiri çıkarup Cezayir hâkiminin huzuruna vere ve eğer kaçan esir tutulmayup kâfir yakasına varur ise ol geminin kapudanı tekrar tutup Cezaire getirmek kavli üzere kat-ı kelam ve şart olunmuştur vesselâm. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl XII— Onikinci faslın kavli-u kararı oldur ki şimdiden sonra Merikân hâkiminin reâyası Cezayir hükmelediği yerlerde ne alınur ne satılır ne esir olur. Ve bir dahi budur ki Merikân hâkimi ile barışuk olduğundan ötürü gönüllü olmayınca elbette esirlerini kurtar denilmeye. Husus-ı mezbur için murad eylediği zamanda olur. Meğer ki esirlerin hısım ve akrabaları mürvet ve gayretlerinden ola. Ve bir dahi budur ki kurtarmağa bir vâad ve zaman olma ve dahi ne miktarı makul görürler ise ol dahi bir hüsn-i hal ile ola bahalarından ötürü efendileri ile söyleşile ve efendilerine hiç bir kimesne elbette esirlerinizi falan bahaya ver demeye ve denilmeye, gerek beylik ve gerek gayrinin olsun ve gerek paşanın olsun. Ve lâkin Merikân hâkiminin reâyası olmakla kurtuldukları vakit âdet-i kadim üzere nice ola geldi ise sair ecnas gibi anlardan ziyade talep olunmaya. Ve bir dahi budur ki Merikân tâifesinden biri Cezayir'le düşman olan cinsin birisinin teknesinde bulunup Cezayir korsanları ol gemiyi iğtinâm eylediklerinde içinde bulunan Merikân tâifesinde yedinde olan pasavantı bulunursa esir olmaz ve kendüğe ve rızkına bir zarar olmaz eğer yedinde pasavantı bulunmazsa esir olur ve rızkı ve malı alınur vesselâm. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl XIII— Onüçüncü faslın kavli-u kararı oldur ki eğer Merikân hâkiminin tacirlerinden veyahut reâyasından bir kimesne mahruse-i Cezayir'de vefat eyleser veyahut Cezayir'in hükmünde olan memleketlerde mürd olan merhumun akçe ve malın ve rızkın Cezayir hâkimi ve gayrileri asla mezburun rızkına ve malına değmeye. Vefat etmezden mukaddem bir kimesne vasi eyledi ise ondan gayri bir kimesne bir şey rızkından ve malından değmeye. Eğer rızkolanun Cezayir memleketinde bulunur ise. Eğer mezburun vasisi değil ise onun için fevt olan kimesne her kim vasiyet etti ise ol vasi müteveffanın malın ve rızkın alup gayri bir kimesne zerre miktarı

bir şeyini aldirmayalar. Öyle olacak vasi olan veyahut nakil eylediği kimsenin akçesin ve malın defter edip kabz ede. Vakt-i hacette varisi olan kimesneye tebliğ edip üleştirire. Husus-u mezbur için bir kimesne mani olmaya. Ve bir dahi budur ki eğer Merikân hâkiminin reâyasından bir kimesne hazır olmasa ol zamanda Merikân balyozu olan kimesne mezbur müteveffanın akçesin ve rızkın defter edüp zapt ede. Hattâ memleketlerinde olan hısım ve akrabaları gelince balyoz zabtında ola. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl XIV— Ondördüncü faslın kavli-u kararı oldur ki Cezayir'in kendüsünde ve hükmelediği bir yerde Merikân tacirlerine sıklet edüp gönlü istemediği rızkı aldirmayalar ancak gönlü istediği rızkı alalar. Ve bir dahi budur ki Cezayir'in iskelelerine gelen Merikân gemilerine zor ve sıklet edüp istemedikleri rızkı gemisi içine koymayalar. Ve bir dahi budur ki ne Merikân balyozu ne gayrisi Merikân reâyasından birisi borçlu olsa ödemeğe kudreti olmasa mezkûrun borcundan ötürü bir gayrisine yapışıp ödettirmeyeler. Meğer gönlü olup borçluya bir kaç kimesne kefil ola vesselâm. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl XV— Onbeşinci faslın kavli-u kararı oldur ki Merikân reâyasından bir kimesne bir Müslüman ile veyahut Cezayir'in hükmünde olan kimesneler ile davaları olsa mezkûrların davaları devletlü dayı ve divan-ı muhterem huzurunda fasıl oluna bir gayri kimesneden olunmaya. Ve eğer ol tâife kendi mabeynlerinde davaları olursa ol zaman Merikân balyozu olan kimesne davalarını fes eyleye vesselâm. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl XVI— On altıncı faslın kavli-u kararı oldur ki hâliya ihtimaldir ki Merikân hâkiminin kullarından bir kimesne bir Müslüman ile kavga edüp bir birini yaralayup veya katledeler ise birbirin memleketin şeriatı her ne hükmederse yani sair yerlere göre ceza verile ve amma bir Merikân bir Müslümanı öldürürse ve öldürdükten sonra kaçıp kurtulur ise Cezayir'de olan Merikân balyozuna bir veçhile ukubet edüp incitmeyeler. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl XVII— On yedinci faslın kavli-u kararı oldur ki Merikân balyozu olan kimesne şimdiki halde ve gelecek zamanda her kim olursa olsun daima korkusuz, güzelce geçine ve hiç bir kimesne ne kendüye ne rızkına dokunup incitmeye. Ve bir dahi budur ki her kimi di-

ler ise tercüman ide ve kezalik simsar ide. Ve bir dahi budur ki her zamanda bir gemiye gitmek murad eder ise veyahut taşrada canı rahat etmek murad eder ise bir kimesne mani olmaya. Ve dahi onların tarikinca âyin-i âlilesin icra etmeye bir yer gösterile. Ve dahi talim-i fen için kendülerine lazım bir papaz dahi sakın ola. Ve mah-ruse-i Cezayirde bulunan Merikân esirleri gerek beylik ve gerek sair kimesnelerde olanlar konsolos evine varmağa ve tarikinca âyin-i bâ-tılaların icra etmeğe gerek vardin başı gerek ve gerek efendileri mani olmaya. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl XVIII— On sekizinci fasılın kavli-u kararı oldur ki salt barışıklığımız ve dostluğumuz muhkem olup ve eğer şimdiden geri sulh-u selâhımıza muhalif olup canibeynden bir şey bozuşmaya sebep olur ise Merikân balyozu olan kimesne ve andan gayri hazır olan Merikân hâkiminin reâyasından gerek Cezayir'de gerek taht-ı hükümetinde olsun gerek barışıkta gerek bozuşukta hiç bir kimesne mani olmayup dilediği zamanda gitmek isterler ise rızıkların ve malların ve esbap ve hizmetkârların götürmeğe asla bir kimesne yollarından alakoymağa sebep olmaya ve eğer Cezayir memleketinde doğdu ise bile vesselâm. Fi 21 sene 210.

Fasıl XIX— On dokuzuncu fasılın kavli-u kararı oldur ki Merikân hâkiminin reâyasından bir kimesne her ne memlekete giderken veyahut gelirken ve her hangi cinsten bir kimse olursa ne kendüye ve ne rızıkına ve ne malına ve ne esbabına ve ne hizmetkârına Cezayir gemileri gerek büyük ve gerek küçük rastgeldikleri yerlerde in-citmeyeler. Ve kezalik eğer Cezayirli, Merikân hâkiminin düşmanı olan kimesnelerin gemilerinde bulunur ise zikrolunan kişilerin malları ve rızıkları ve akçeleri ve hizmetkârları aslâ ve kat'a incidilme-ye. Mezkurların eşyalarına kem nazar ile bakılmayıp daima dostluk yüzü gösterile vesselâm. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl XX— Yirminci fasılın kavli-u kararı oldur ki her zamanda Merikân kralı dostumuzun bir kaputanası Cezayir önüne gelüp görüldüğü zamanda Merikân balyozu olan bir kimesne varup hâkime haber verdikten sonra mezkûr kapudan liman önüne deniz bıraktıkta Cezayir hâkimi kimesne zikrolunan Merikân hâkimine hürmeten ve riayeten hatırı için burçlardan yirmi bir pare top atılmasına emir eyleye ve atıla. Andan sonra Merikân hâkiminin kapudanası olan ki-

mesne zikrolunan top adedince red-i cevap edüp ol miktar top ata ve mezkûr gemiye kral gemisi olup krala hürmeten adet üzere mauneleri verile vesselâm. Fi 21 sene 210.

Fasıl XXI— Yirmibirinci fasılın kavli-u kararı oldur ki Merikân balyozu olan kimesne evine harç olarak me'kulat ve meşrubat ve sair mühimmat ve hedaya gibi bu makul eşyalardan gümrük ve meks talep olunmaya vesselâm. Tahriren Fi 21 sene 210.

Fasıl XXII— Yirmi ikinci fasılın kavli-u kararı oldur ki eğer şimdiden sonra barışığımızı muhalif bir şey vâki olursa her hangi taraftan olursa olsun lacerem sulhumuza zarar olmayup bakı kalur. Böyle işler dostluğumuza adavetlik etmez ve lâkin zarar gören kimesne canibeynden her kim ise yine hakkını talep eyleye ama bir kabahat ve suç canibeynden olan veya reâyadan olan kimesne gizli olup öldü ise dostluğu itikadımız itikaddır ve sözüümüz sözdür vesselâm. Fi 21 sene 210.⁷²

Andlaşma metninde ifadelerin bazan anlamayı güçleştirecek şekilde bozuk olduğu meydandadır. Andlaşma Dayının ağzından duyulduğu gibi yazılmış görünüyor. Andlaşmanın muhtevasına gelince, bu hususta her şeyden önce şuna işaret etmek gerektir ki, bu da, Ocağın Fransa, İngiltere ve İspanya gibi Avrupa Devletleri ile yaptığı bu kabil andlaşmaların ayıdır⁷³. Burada, esasen, bazı yerlerde de belirtildiği gibi Amerikalılar'ın Dayı'dan koparmağa muvaffak oldukları her hangi bir imtiyaz görülmez. Andlaşmada bazı yerlerde belirtildiği gibi Amerikalılar da, diğer bir çok devletlere tanınan hak ve verilen müsadelere nail olmuştur. Andlaşmadan sonra her hangi bir anlaşmazlık ve güçlük çıkmasını önlemek için Ocağın diğer devletler ile yaptığı andlaşmalarda da görüldüğü üzere maddeler her ihtimal göz önüne alınarak konulmuş ve bunların başka şekilde tefsir ve teviline hacet kalmayacak açık bir surette yazılmasına dikkat edilmiş ve hattâ bu hususta tekrardan kaçınılmamıştır.

72 Bu fasıllar 60 no. lu notda gösterilen metinden alınmıştır.

73 Ocaklar ile Devletler arasında yapılmış olan andlaşmalar için bk. Crammont, s. 54-55, 135-137, 151, 163-164, 237-240; Stanley Lane Poole *The Barbary Corsairs*, New York, 1890, s. 256-273; A.S. İtler *Şimalî Afrikada Türkler*, I, s. 194-195.

Andlaşmanın başında Cezayir'in kendisine verilecek 12000 Cezayir altunu karşılığında mühimmat ve malzeme de sipariş edilebileceği kaydı, Amerikalıların değil, Ocağın isteğine uygun bir husustur. Gerek Cezayir Ocağı, gerek diğerleri haraç aldıkları Devletlerden daima para yerine mühimmat ve malzeme almağı tercih etmişler ve hattâ bir çok defalar barışı tehlikeye düşürecek bir tarzda bu hususta ısrar göstermişlerdir. Çünkü, Ocaklar kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek harp sanayii tesislerine sahip degillerdir. Onlar gemileri, mühimmat ve malzemeyi daima dışardan temin etmekte idiler. İlerde görüleceği üzere Tunus'un, limana gelecek bir Amerikan gemisini selâmlamak için atacağı topların barutunun Amerikan gemi kaptanı tarafından verilmesini istediğini kaydetmek, bu hususta açık bir fikir verebilir sanırız.

Andlaşmanın 2. maddesine göre, Amerikalılar, Cezayir'e serbestçe mal getirebilecekler ve bunlardan Fransız, İngiliz, Felenek ve İsveçliler gibi 100 kuruşla 5 kuruş gümrük alınacaktır. 4. madde andlaşmayı takiben 18 ay içinde pasaport sorulmayacağı kaydedilmiştir ki, bu husus Amerika'nın uzaklığı ile ilgilidir. Tunus ve Trablusgarb ile yapılan andlaşmalarda da aynı müddetin verilmiş olduğu ilerde görülecektir. Yine bu maddede, Amerikan hâkiminin, kendi uyruğu olmayan kimselere pasaport veremeyeceği belirtiliyor ve «gaflet olunmaması» yazılıyor.

7. maddede dikkate şayandır. Bizim anladığımızı göre, bu maddede Dayının izni ile de olsa, Cezayir korsan gemileri, Amerika ile savaşı bir memlekete - yardım için veya onun hizmetine girerek - Amerika'ya karşı savaşmayacaklar, yani dayılık, Amerika ile savaşı her hangi bir memleketi destekliyemeyecektir. Bu andlaşma bir dostluk antlaşması olduğuna göre, bunun böyle olması tabiidir.

Bu maddeye göre, Cezayir, Amerika ile savaşı'a girdikleri takdirde, Tunus Trablusgarb'e yardım edemeyecektir. Nitekim, Cezayir, Trablus ile Amerika arasında çıkan savaşıa seyirci kalmıştır.

9. maddede, Tunus, Trablus, Sale (Fas) korsanları ile «gayri-lerin» Amerikalılardan aldıkları esir ve malları Cezayir'de satamayacakları, buna karşılık 10. maddede, Amerikalıların elde ettikleri ganimetleri satabilecekleri yazılmıştır. Buradaki «gayri-ler» sözü

ise Hıristiyan Devletleri kast edilir. Bu husus ne şekilde tefsir edilirse edilsin, Ocağın Amerikalılar'a tanıdığı hakkın kendi öz kardeş ve dindaşı olan Ocaklara tanınmaması, hayret edilecek bir keyfiyettir.

15. madde, Cezayir'in savaşı halinde olduğu bir devletin gemisinde bulunan Amerikalı tayfaların ellerinde pasavantı yani geçiş tezkiresi olduğu takdirde serbest bırakılacağı sözü, Amerikalıların Cezayir'in savaşı açtığı bir devletin hizmetine girmeleri içindir. Cezayir 1783 yılında İspanya ile savaşıırken esir aldığı İspanyollar arasında bir çok Fransız görülmüştü⁷⁴.

16. maddede, bir Amerikalı ile bir Cezayirli müslüman arasında bir davanın dayının huzurunda yapılacağı söyleniyor. Halbuki, Cezayir 1816 yılında Amerika ile yaptığı andlaşmada, yaralama ve ölüm vukubulmadığı takdirde, bir Amerikalı ile bir Müslüman arasında çıkacak hukukî bir meselenin halli konsolosa bırakılmıştır.

Bundan sonra gelen, bir Amerikalı ile bir müslüman arasındaki yaralama ve öldürmeğe ait madde de bize göre pek açık değildir. Bizim sandığımızı göre olay hangi memlekette vuku bulmuş ise suçlu o memleketin kanunlarına göre cezalandırılacaktır.

17. maddede, dayının en basit nezaket kaidelerine riayet etmezsiniz, dostları Amerikalıların dinlerini âtila ve âyinlerini de bâtila olarak vasıfladığı görülüyor. Amerikalıların buna ehemmiyet vermedikleri anlaşılıyor.

20. maddedeki Amerikan gemilerinin Cezayir'i ziyaretlerinde ilk önce Cezayir tarafından top atımı yapılacağı kaydediliyordu ki, bu Türk geleneği ile ilgili olsa gerektir. Çünkü, Türk muâşeret âdâbına göre gelen ziyaret edilmekte ve ona hoş geldin denilmektedir. İlk önce Cezayir tarafından top atımı yapılması «hoş geldiniz» demek olup, bu husus ancak böyle izah edilebiliyor. Bu günkü devletler arasındaki kaideye göre ilk önce top atımını, ziyaret eden yapmaktadır. Ziyaret eden gemiler, devlete mensup ise bunların subay ve erlerinin yiyeceklerinin Ocak tarafından karşılanması da şüphesiz Türk geleneğidir.

74 Grammont, s. 331; Aziz Samih İter, 11. s. 57.

Sonuncu madde, yani 22 fasıl da mühimdir. Burada çıkacak anlaşmazlıkların barışı ve dostluğu bozmayacağı, bununla beraber, hakkın aranacağı yani, anlaşmazlığa sebep olan şeyin aranacağı da taraflarca tahhüt ediliyor.

Bu barış 1812 yılına kadar devam etti. Bu müddet zarfında her iki taraf da andlaşmayı ihlâl edecek, barışı tehlikeye sokacak hareketlerden kaçınmışlardır. Vakıa Amerikalılar'ın gerek vergiyi, gerek dayıların bazı isteklerini geciktirmeleri onları kızdırmakta, vakit vakit Amerikan konsolosunu tehdit etmekte idiler. Bu tehditlerin, isteklerin daha fazla gecikmemesi bakımından faydası oluyordu. Amerikalılar Cezayir'in diğer Ocaklar üzerindeki nüfuzundan faydalanmakta olduklarından bu Ocağı gücendirmemeğe çalışıyorlardı.

Barış andlaşmasına göre Cezayir Ocağı'na verilecek olan malzemenin gelmesi epeyce gecikmişti. Bundan ötürü Dayı Hasan Paşa Amerikalılar'ın işi gevşek tuttıkları ve andlaşma hükümlerini ciddi olarak riayet etmediklerini sanıyor ve hattâ onların kendisi ile alay ettiklerini söylüyordu⁷⁵. Nihayet Dayı Hasan Paşa Cezayir'deki Amerikan temsilcileri olan Joel Barlow ve Joseph Donaldson'a sekiz gün içinde Cezayir'i terk etmelerini ve bir ay içinde de andlaşma hükümlerine göre verilmesi lâzım gelen para veya malzeme teslim edilmeyecek olursa, andlaşmayı tanımayıp savaşa girişileceğini bildirmişti⁷⁶. Bu sözler üzerine Amerikan temsilcileri büyük bir kaygıya düştüler. Dayı üzerinde büyük bir nüfuzu olan tacir yahudi Bacri'ye müracaat ederek ondan kendilerine yardım etmesini istediler. Fakat Dayı Amerikalılar'ın mes'elesi üzerine söz açılmasını istemiyordu. Bunun üzerine konuşmak isteyenleri susturuyordu. Bununla beraber bu sırada Cezayir korsan gemilerinin harp açılmış olan Danimarkalılara ait ticaret gemilerini birer birer Cezayir'e getirmeleri onu neşelendirmişti. Amerikan temsilcileri Bacri'ye Dayı'nın mühleti altı aya çıkardığı takdirde kızına 20 toplu Amerikan yapısı bir savaş gemisi armağan edeceklerini bildirmesini söylemişler. Bacri'nin bu geminin 24 toplu olması üzerindeki teklifini de kabul etmişlerdi. Dayı, Amerikalıların teklifini müsait karşılamış, ancak geminin 36 toplu olmasını ve mühletin de üç ayı geçmeyeceği habe-

75 *Bar. Wars*, 1, s. 132-142.

76 *Bar. Wars*, 1, s. 143.

rini yollamıştı⁷⁷. Amerikalılar bunu kabul ederek durumu hükümetlerine yazdılar. Amerikan hükümeti, temsilcilerinin tutumlarını tasvip etti ve geminin 1797 yazında içine malzeme doldurularak Cezayir'e gönderileceği bildirildi⁷⁸. Bunu takiben Hasan Paşa kendi hesabına iki yeni savaş gemisi satın alınması veya yaptırılmasını istedi. Ve az bir zaman içinde bunların sayısı altıya çıktı. 1797 yılı Aralık ayında esir kaptan O'Brien Cezayir baş konsolosu tayin edildi ve bu tayin Cumhurbaşkanı John Adams tarafından Dayı Hasan Paşa'ya bildirildi⁷⁹. O'Brien aynı ayda Dayı'ya yazdığı bir mektupta⁸⁰ Dayı'nın kızına hediye edilecek Frigat'ın yapıldığını, bu geminin malzeme ile doldurulup yakında yola çıkacağını ve kendisinin de bu gemi ile geleceğini bildirdikten sonra Cezayir Ocağı hesabına yapılmakta olan gemilerin 1 Mart da gönderileceğini de bildirmişti. O'Brien Dayı adına yapılmış olan Hamdullah adı verilen gemiye binerek aynı yılın 18 Ocağında Portsmouth limanından hareket etti. Hamdullah'a, Dayı'nın kızına hediye edilen ve Crescent adı verilen gemi refakat ediyordu. O'Brien'in yanında 180,000 dolar vardı ki, bu meblâğdan 40 bini Dayı'ya 50 bini kendisinden borç alınarak Dayı'ya verilmiş olan yahudi tüccarı Bacri'ye, 60 bini Tunus'a 12 bini de Trablusgarb'a verilecekti. O'Brien 26 Şubat'ta Cezayir'e geldi. Dayı ile görüştü, gemilerin gecikmesinin sebebini anlattı ve gemileri Dayı'ya teslim etti⁸¹. O'Brien Cezayir'den bir kaç gün sonra Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda (1 mart 1798) Cezayir deniz kuvvetlerinin 12 savaş gemisinden mürekkep olup bunlardaki top sayısının 238 olduğunu bildiriyordu⁸². Fakat Dayı Hasan Paşa Ocak adına yapılmakta olan diğer gemileri görmeden aynı yılın 15 Mayıs'ında ölmüştür. Hasan Paşa Cezayir Dayılarının en muktedirlerinden birisi idi. Ölümü üzerine yerine yeğeni ve hazinecisi Mustafa Ocak tarafından Dayılığa geçirilmiştir. Yeni Dayı, Amerikan andlaşmasını yenilemiş ve Amerikalıların Trablus'la yaptıkları barışı da garantilemiştir. Buna karşılık O'Brien umumî geleneğe uyarak

77 *Aynı eser*, 1, s. 144.

78 *Aynı eser*, 1, s. 182.

79 *Bar. Wars*, 1, s. 230-231.

80 *Aynı eser*, 1, s. 223.

81 *Aynı eser*, 1, s. 234-235, 239-240.

82 *Aynı eser*, 1, s. 240.

yeni Dayıya 5,500 dolar tutarında armağanlar sunmuştur⁸³. Ocak adına inşa edilmekte olan gemiler ancak bu yılın sonlarına doğru Cezayir'e gelebildi. Bu gemiler şunlardı. 22 toplu Hasan Paşa, 20 toplu Skjoldebrand, 18 toplu Lelah Eisha, 14 toplu Hamdullah. Cezayir deniz kuvvetlerinin sayısı bunlar ile 18 gemiyi bulmuştur⁸⁴.

1799 yılı yazında Valencia'dan Philadelphia'ya gitmekte olan bir Amerikan gemisi Cezayir'iler tarafından yakalanmıştı. Çünkü bu gemi pasaportunu yenilememişti. Andlaşmanın 14. maddesi gereğince pasaportunu yenilemeyen gemiler esir olarak alınabilecekti. Bununla beraber Dayı Mustafa Paşa Amerikalılar'a bir lütf olmak üzere gemi ve içindekileri serbest bırakmış ve bir daha böyle bir şeyin tekrerrür etmemesini de Cezayir'deki Amerikan Başkonsolosuna bildirmişti. Yakalanan bu gemide bulunan tayfalardan beşi de Cezayir'in bu esnada savaş halinde bulunduğu bir millete ait idi. Bu sebeple Akdenize gelecek Amerikan gemilerinin mutlaka kendi bayraklarını taşımaları ve bu gemilerin tayfalarından üçte ikisinin de Amerikan tebası olması da şart koşulmuştu⁸⁵.

1800 yılı Eylül ayında Amerikan hükümetine ait George Washington gemisi Cezayir'e geldi. Bu gemi Cezayir'e vergi getirmişti. Gemi kumandanı William Bainbridge idi. Dayı bu geminin gelişinden son derece memnun oldu ve bu geminin elçilik hey'etini İstanbul'a götürmesini konsolos O'Brien ve kaptan Bainbridge'den istedi. Onlar buna selâhiyetli olmadıklarını, bunun için hükümetten müsaade alınması gerektiğini söyledilerse de Dayı, bunlara kulak vermiyerek istediğinin mutlaka yapılmasında ısrar etti. Dayının bu sözleri karşısında Amerikan konsolosu ve kaptanı bu isteği yerine getirmek zorunda kaldılar ve hükümetlerine gönderdikleri yazılarda bunu barışı kurtarmak için yaptıklarını, geminin İstanbul'a gitmesi ile Amerika'nın 800,000 dolarlık bir zarardan kurtulduğunu bildirdiler⁸⁶. Bunun üzerine George Washington gemiyi Dayının elçilik heyetini ve beraberlerinde götürdüğü değerli armağanlarla Cezayir'den İstanbul'a hareket etti. Dayının İstanbul'a değerli armağanlarla beraber bir elçilik hey'eti yollamasının sebebi biraz önce

83 *Bar. Wars*, 1, s. 250.

84 *Aynı eser*, 1, s. 280- 300-301.

85 *Aynı eser*, 1, s. 334.

86 *Bar. Wars*, 1, s. 371, 375-378, 384.

Fransızlarla yaptığı barışın sebeplerini izah etmek ve pâdişahın kırgınlığını gidermekti. Fransa'nın bir Osmanlı vilâyeti olan Mısır'a saldırması üzerine Osmanlı Devleti de Fransızlar'a harp açmış ve Ocaklara Fransız gemilerine hücum etmelerini emretmişti. Tunus ve Trablusgarp bu emre derhal uyarak Fransız gemilerine saldırmağa başlamışlarsa da Cezayir işi sükûtle geçiştirmiş, fakat İngiltere'nin İstanbul'da yaptığı ısrarlı teşebbüsler neticesinde oradan Cezayir'e ikinci defa gönderilen ferman üzerine Cezayir Ocağı da istemeyerek bu savaşa katılmıştı. Fakat çok geçmeden Fransızlarla mütareke yapan Dayı Mustafa Paşa, bunu 30 Eylül 1800 de bir barışla sonuçlandırdı⁸⁷.

17 Ekim 1800 tarihinde George Washington gemisi ile İstanbul'a hareket eden Cezayir elçilik hey'eti Pâdişah'a şu armağanları götürüyordu :

100 zenci köle, 60 câriye, 4 at, 150 koyun, 25 sığır, 4 arslan, 4 kaplan, 4 antilop, 12 papağan, ayrıca elmaslar ve para. Amerikalılar bu armağanların bir milyon değerinde olduğunu hesaplamışlardı⁸⁸. Gemiye kırmızı renkteki Cezayir bayrağı da çekilmişti. 23 günlük bir yolculuktan sonra George Washington gemisi 11 Kasım'da İstanbul limanı'na girerek şehri 21 pare topla selâmladı. George Washington gemisi burada çok iyi bir kabul görmüştür⁸⁹. Elli iki

87 Grammont, s. 356; Aziz Samih İter, *Aynı eser*, 11, s. 75-76.

88 *Bar. Wars*, 1, s. 384-385.

89 William Bainbridge bu mecburi seyahatine ait yazılarında şüphe ile karşılanabilecek ve hattâ gerçek olması imkânsız görünen bazı olaylardan bahsetmektedir. Örneğin boğazı geçiş vesikası olmadığından ötürü Çanakkale boğazına geldiğinde sözde demir atar gibi hareketlerde bulunmuş, bir yandan da top atarak kaleyi selâmlamış, kaleden de buna karşılık verilmesiyle denizin üzeri dumanlar içinde kaldığından George Washington gemisi bundan istifade ederek boğazı geçmeğe muaffak olmuştur. Bir def'a Bainbridge'nin elinde Cezayir elçilik hey'etini İstanbul'a götürmekte olduğuna dair konsolos O'Brien'in imzasını taşıyan bir pasaport vardı. Bu pasaportun sureti için bk. *Bar. Wars*, 1, s. 381-382). İkinci olarak gemide Osmanlı İmparatorluğuna bağlı olan Cezayir Ocağının Türkler'den müteşekkil elçilik hey'eti ve mahiyeti vardı. Bu düşünceler karşısında boğaz muhafızının geminin geçmesine müsaade etmeyeceği pek düşünülemez. Yine Bainbridge, reis ül küttab Mahmut Çelebi Efendinin kendisini yanına çağırmasına bazı yabancı telkinler ile onun kendisinden rüsvet istediğini sanarak icabet etmemiştir. Halbuki Muhmud Çelebi Efendi muterem ve dürüst bir zat idi. Şüphesiz ki reis ül küttab'ın Bainbridge ile görüşmek is-

gün burada kalan Amerikan gemisi 21 Ocak 1801 de Cezayir'e geldi, fakat bu sefer gemide Cezayir elçilik heyeti bulunmuyordu, çünkü Pâdişah III. Selim Ocağın fermanına derhal itaat ile Fransa'ya harbe girinceye kadar onların alakonulmasını emretmişti. Gerçekten Cezayir yukarıda bahsedildiği gibi pek az önce barış yaptığı Fransa'ya yeniden savaş açarak metbunun emrine boyun eğmiştir⁹⁰. Dayı her halde bu haberi bildirmek için George Washington'un yeniden İstanbul'a gitmesini istemiş ise de bilhassa gemi mürettebatının memleketlerini çok özledikleri söylenerek bu istek red edilmiş ve Dayı da ısrar etmemiştir. Bunun üzerine George Washington gemisi Amerika'ya gitmek üzere 31 Ocakta Cezayir'den ayrılmıştır⁹¹.

Aşağıda ayrıca bahsedileceği üzere 1801 yılının Mayıs ayında Trablusgarp hâkimi Karamanlı Yusuf Paşa Amerikalılar'a karşı harp ilân etti. Yusuf Paşa kendisinin Amerikalılar ile olan ilişkilerinde Cezayir Ocağının müdahalesinden kurtulmak istiyor ve Amerikalılar'dan da İsveç, Danimarka devletlerinden aldığı gibi yıllık haraç almak gayesini güdüyordu. Yusuf Paşa'nın Amerikalılar ile dostluğu bozduğu yahut andlaşmayı tanımadığını öğrenen Cezayir dayısı Mustafa Paşa, Trablus hâkimine mektup yollayarak bundan vaz geçmesini ve Amerikalılar'la dostluğu yenilemesini, bunun da kendisi için hayırlı olacağını yazmıştı⁹². Aynı ayda dört gemiden mürekkep bir Amerikan filosu Akdeniz'e gelmiş ve Trablus Paşasının harp ilân ettiğini öğrenir öğrenmez bu Ocağı abluka altına almıştı. Savaş dört yıl devam etti. Amerikalılar denizde hâkim bir durumda idiler. Harp süresince Cezayir Ocağı, Trablusgarp'ı himaye için hiç bir harekette bulunmadı. Amerikalılarda vergilerini zamanında ödeyerek Dayı'nın eline her hangi bir bahane vermek istemiyorlardı. Ocağın bu yıllarda malî durumu son derecede iyi idi. 1802

temesi ondan Amerika hakkında bilgi edinmek içindi. Yine Bainbridge İstanbul'un her tarafını gezip dolacağını ve bu arada harem dairesini gördüğünü söylemektedir ki, bunu kabul etmeğe imkân yoktur (Bainbridge'in İstanbul seyahati hakkında bk. *Bar. Wars*, 1, s. 401-410, 413-416; T. Harris, *The life and services of commodor William Bainbridge*, s. 47 ve devamı; *State Papers*, IV, s. 354-358; Allen, s. 77-82).

90 *Bar. Wars*, 1, s. 413-414; Grammont s. 357; A.S. İter s. 76-77.

91 *Bar. Wars*, 1, s. 414-415.

92 *Aynı eser*, 1, s. 451.

yılı yazında Amerikan konsolosu Ocağın hazinesinin 65 milyon dolar olduğunu hesaplamıştı. Şehirdeki yahudiler de dahil olmak üzere büyük tüccarların servetlerinin tutarı 15 milyon idi. Cezayir Ocağı topraklarında vergiye tâbi halkın sayısı 1.5 milyon idi. Bizzat Cezayir şehrinde Müslüman halkın nüfuzu 80 bin olup, aynı şehirdeki yahudi azınlığının sayısı da on bin civarında idi. Bütün Cezayir Ocağındaki öz Türklerin sayısı 14 bin idi. Kuloğulları (Türk babadan ve yerli anadan olanlar) topluluğundan ise her hangi bir savaş vukuunda atlı ve yaya olmak üzere 60,000 kişi çıkıyordu. Ocağın yine bu 1802 yılında 12-44 toplu olmak üzere 13 gemisi vardı. Bu bilgiyi veren Amerikan konsolosu O'Brien pek haklı olarak, Cezayir'in iyi bir idare müstesna olmak üzere, her şeye sahip olduğunu söylemektedir⁹³.

Aynı yılda Amerika'nın sabık Trablus konsolosu James Leandre Cathcard'ın Cezayir'e O'Brien'e halef olmak üzere konsolos tayin edileceğinin duyulması üzerine Mustafa Paşa Amerikan Cumhurbaşkanı Thomas Jefferson'a mektup yazarak James Leander Catchard'ı konsolos olarak kabul edemeyeceğini, çünkü onun bulunduğu yerde güçlük çıkartan ve savaşa sebebiyet veren bir mizaç ve karektere sahip bulunduğunu, bu sebeple bu adamın konsolos tayin edilmemesinin her iki tarafın da menfaatine uygun olduğunu belirtmiştir⁹⁴. Şimdiye kadar Amerikalılar Cezayir'e her yıl ödeyecekleri 12,000 Cezayir altın (21,600 Amerikan dolarına tekabül ediyordu) karşılığında Dayının isteği üzerine malzeme ve mühimmat vermekte idiler. 1802 yılında Amerikalılar bunu para olarak vermek istemişler ise de Dayı kabul etmemiş, bu para karşılığında kendisine kereste, barut ve diğer mühimmat malzeme verilmesini, eğer kabul etmezler ise savaşa hazır olmalarını bildirmişti⁹⁵.

Dayı Mustafa Paşa'nın zamanında bir taraftan büyük servetlere sahip olan Yahudiler, diğer taraftan da Dayının katında büyük bir nüfuzla sahip olmuşlardı. Naftal, Buşnaş gibi Yahudiler Dayı'ya isteklerinin çoğunu yapıyorlardı. Dayının Yahudileri tutması onun aleyhinde bir takım tertiplerin yapılmasına sebep olmuş ve en

93 *Bar. Wars*, 1, s. 198.

94 *Aynı eser*, 11, s. 301.

95 *Aynı eser*, 11, s. 321.

sonunda 1805 yılı Ağustos'unda atlı ağası Ahmed Dayılığa getirilmiş ve Mustafa Paşa da feci bir şekilde öldürülmüştür.

Ahmed Paşa'nın Dayılığı zamanında Amerikalılar mazide olduğu gibi yıllık vergilerini veya onun yerine vermekte oldukları mühimmat ve harp malzemesini getirmekte epeyce gecikmişlerdi. Dayı onların bu mutad hareketlerine kızarak korsanlarına buldukları Amerikan gemilerini yakalayıp getirmeleri buyruğunu vermişti. Bu emir üzerine ünlü Cezayirli korsan Hamid (Hamidun) Reis üç Amerikan tüccar gemisini Cezayir'e getirdi. Konsolos Tobias Lear Dayı ile yaptığı muhtelif görüşmeler neticesinde onu yatıştırmış fakat yakalanan gemilerdeki Amerikalılar için 1,800 dolar ödemekten de geri kalmamıştı⁹⁶. 1810 yılında Ahmed Dayının ikinci halefi Hacı Ali Paşa Amerika'dan yıllık haraçlara mahsuben 500 kental barut ve 27 büyük halat ve halat takımı ve diğer bazı maddeler istemişti⁹⁷. Fakat Amerikalılar Dayının bu isteğini uzun bir zaman yerine getirememişler ve yine epeyce gecikmiş oldukları gibi getirdikleri malzeme Dayının isteklerine uygun değildi. Bu sebeple Dayı Hacı Ali Paşa 1812 yılı Temmuz'unda Cezayir'e malzeme getiren Allegany adlı Amerikan gemisinin yükünü boşaltmasına müsaade etmemiş ve konsolostan vergiyi para olarak istemiş, bunun için de üç gün mühlet vermişti, aynı zamanda bütün Amerikalıların Cezayir'i terketmelerini emretti. Üç gün müddet beş güne çıkartıldı. Dayı, para temin edilmediği takdirde Amerikan tebaasına esir muamelesi yapacağını ve malzeme getiren gemiyi de müsadere edeceğini bildirmişti. Bu zaman zarfında Amerikan konsolosu Tobias Lear yahudi taciri Bacri'den borç olarak 27,000 dolar tutarında haracı Dayıya teslim etti, ki bu Amerika'nın Cezayir Ocağına verdiği son haraçtır. Ertesi gün konsolos ve Amerikan tebası Allegany gemisine binerek Cebelitarık'a gittiler. Fakat aynı yılda Amerikalılar ile İngilizler arasında savaş açılmış ve İngilizler denizlerde rastladıkları Amerikan gemilerini yakalamağa başlamışlardır. Bu cümleden olarak Cezayir'den Amerika'ya dönmekte olan Allegany de İngilizler

96 *State Papers*, 111, s. 32-33; VI, 69, 72; A. Devoult, *Le Reis Hamidu, notice biographique sur le plus célèbre Corsair algérien du XIIIe siècle de l'hégire, d'après des documents authentiques*, Alger, 1859, s. 103.

97 *State Papers*, IX, s. 127.

tarafından tutulmuş ve mürettebatı İngiltere'ye yollanmıştı⁹⁸. Cezayir Dayısı Hacı Ali Paşa da Amerikalılar Cezayir'den ayrılır ayrılmaz korsan gemilerinin denize açılmalarını ve gördükleri Amerikan gemilerini yakalayıp getirmeleri buyruğunu vermişti. Üç korsan gemisi ünlü kaptan Hamid Reis'in kumandasında olarak 3 Ağustos 1812 de denize açılmışlar, iki Sicilya gemisiyle bir Amerikan brig'ini ele geçirmişlerdi⁹⁹. Fakat Cezayir korsan gemileri başka Amerikan gemileri yakalayamadılar. Çünkü İngilizler ile Amerikalılar arasında çıkan harp üzerine, Amerikan ticareti tamamen durmuştu. Ertesi yıl Amerika'nın Tunus konsolosu Mr. Noah esir alınan Amerikan gemisi mürettebatını kurtarmak için kurtuluş akçesi vermek suretiyle muhtelif teşebbüslerde bulunmuş ise de bunda kısmen muvaffak olabilmış ve onlardan yalnız iki kişiyi 4,000 dolar vererek hürriyetlerine kavuşturmuştur¹⁰⁰.

Amerikan İngiliz savaşı sona erince Amerikan hükümetince kat'i bir şekilde Cezayir meselesinin halline karar verildi. Cezayir'de durumun gittikçe kötüye doğru gitmekte olduğunu iyi bilen Amerikan hükümeti, göndereceği bir filo ile bu ocağa isteklerini kabul ettireceğinden emin idi. 1815 yılı martında, 1809 yılından beri dayılık etmekte olan Hacı Ali Paşa da selefleri gibi yeniçeriler tarafından öldürülmüştü. Yerine geçirilen Mehmed Paşa da mevkiini ancak 15 gün muhafaza edebilmiş ve seleflerinin akıbetine uğramıştı. Hasan Paşa'dan son Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa'ya kadar gelen bütün dayılar Yeniçeriler tarafından öldürülmüştü. Bu husus, ocağın nasıl bir akıbetle doğru gitmekte olduğunu pek iyi göstermekte idi¹⁰¹. Mehmed Paşa'dan sonra gerek onun ve gerek ondan önceki dayıların öldürülmesinde mühim rol oynamış olan Arap ağası Ömer ağa yapılan ısrarlar üzerine dayılığı kabul etti. Bu Dayı da seleflerinin çoğu gibi dirayetsiz ve değişen dünya şartlarından habersiz idi. Aynı yılda Viyana Kongresinde Ocaklar tarafından yapılmakta

98 *State Papers*, IX, s. 127-144; *Diplomatic Negotiations*, s. 109; W. Ray Irwin, *The Diplomatic relations of the United States with the Barbary powers, 1776-1816*, Chapel Hill, 1931, s. 173.

99 *Le Rais Hamidou*, s. 127; *State Papers*, s. 128.

100 *State papers*, s. 129.

101 Bu hususta tafsilât bk. Grammont, s. 361 ve devamı; A.S. Ilter, s. 79-87.

olan korsanlığa son verilmesi kararı¹⁰² onlar üzerinde hiç bir tesir yapmamıştı. Bizzat konsoloslar dahi korsanlığın artık yapılamıyacağı ve büyük devletlerin buna mutlaka engel olacakları yolundaki ikazları, dayılar üzerinde ancak menfi tepkiler yapıyordu.

1815 yılı Şubat ayında Amerikan Cumhurbaşkanı James Madison Kongre'ye Cezayir'e karşı savaş açmağı tavsiye etti. Kongre de bu tavsiye'ye uyarak Cezayir'e karşı savaş açılmasını kabul etti¹⁰³. Bunun üzerine iki filo hazırlandı. Bunlardan birine, Trablusgarp savaşlarında cesareti ile ün salmış olan Stephen Decatur, diğerine ise William Bainbridge kumanda ediyordu. 20 Mayıs 1815 de Decatur'un gemisinde Cezayir'e konsolos tayin edilen Shaler de bulunuyordu. Shaler aynı zamanda Cezayir ile barış yapılmasına da memur edilmişti. Filolar hareket edecekleri sırada Dışişleri Bakanlığında Cezayir'deki Amerikan esirlerinin bir an önce kurtarılması ve barışın çabuk yapılmasına gayret edilmesi hususunda son talimat verilmişti. Decatur'un filosu Haziran başlarında Cebelitarık'a geldi. Decatur, Cezayir korsanlarının Hamid Reis idaresinde Atlantik'te dolaştıklarını ve şimdi Akdeniz'e döndüklerini öğrenmişti. Gerçekten Hamid reis Amerikan filolarının gelmekte olduğunu duyunca Cezayir'e dönmüştü. Kendisinininkilere nazaran daha büyük ve topları çok olan kuvvetli Amerikan filoları ile boy ölçüşmenin doğru olmayacağına hükmetmişti. Fakat o makul fikrini Dayı Ömer Paşa'ya kabul ettiremedi. Ömer Paşa, «sen Ali Paşa'nın zamanında çok ganaim getirirdin, şimdi getirmiyorsun, behemal gemileri al, denize açıl» emrini vermişti¹⁰⁴. Ömer Paşa'nın bu kat'i emri üzerine Hamid kaptan istemeyerek denize açılmış ve birdenbire Decatur'un kumandasındaki Amerikan filosu ile karşılaşmıştı. Gerçekten Decatur de Hamid Reis'in denize açıldığını öğrenerek onu aramaya çıkmıştı. Amerikan filosu sayıca fazla olduğu gibi Cezayir gemilerine nazaran daha büyük ve daha çok toplu gemiler olup, gayet iyi teçhiz edilmişlerdi. Savaş başlamadan önce Hamid Reis neticeyi kestirmişti. Kaçmak imkânı yoktu. Bu sebeple yoldaşlarına : «Ölürsem beni denize atın, cesedim Gâvurların eline geçmesin» vasiyetin-

102 Cevdet Paşa, *Tarih*, İstanbul, 1309, s. 203.

103 *Diplomatic Negotiations*, s. 111.

104 *Mir'atü'l-Cezayir*, s. 138.

105 *Le Reis Hamidou*, s. 141.

de bulundu¹⁰⁵. Savaş eşit olmayan şartlar altında başladı. Daha ilk çarpışmada Hamid Reis'in gemisi bir çok isabetler almış ve Hamid reis ile yoldaşlarının çoğu şehit düşmüştü. Sağ kalan yoldaşları cesedini denize atarak onun vasiyetini yerine getirdiler ve kendileri de savaşa devam ettiler. Gemi aldığı yeni isabetlerle kullanılmayacak bir hale gelmişti. Az sonra Amerikalılar bu gemiye çıktıkları zaman orada ancak bir kan gölcüğü gördüler¹⁰⁶. İspanyolların «Hamid reis geliyor» sözüyle çocuklarını korkuttukları Cezayir'in son ünlü kaptanı Hamid reis'in de sonu böyle oldu. Bereket versin diğer Cezayir gemileri savaş alanından kaçarak kendilerini kurtarabildiler¹⁰⁷. Savaş, 17 Haziran 1815 de Gate burnu civarında olmuştu¹⁰⁸. İki gün sonra (19 Haziran) Amerikalılar 27 toplu bir Cezayir brigi'ni esir aldılar. Bunu müteakip de Cezayir önüne geldiler. Decatur limana dönecek bazı Cezayir gemilerini burada yakalayacağını ümit ediyordu. 29 Haziranda gemisine mütareke bayrağı ile İsveç bayrağını çeken Amerikan Amiralî, İsveç konsolosu Nordling vasıtası ile müzakerelere girişmek istediğini Dayı'ya bildirdi. Aynı gün öğleden sonra Yalı Nazırı ile İsveç elçisi Nordling, Decatur'un gemisine geldiler. Yalı Nazırı orada Hamid Reis'in öldüğünü, gemisinin diğer bir gemi ile birlikte esir olduğunu duyunca teessürünü gizleyememişti. Cezayir'e Amerikan konsolosu tayin edilen Shaler Cumhurbaşkanı Madison'un Dayı'ya yazdığı mektubu Dayı'nın temsilcisine verdi. Madison, 12 Nisan 1815 tarihli mektubunda Kongre'nin harp ilân ettiğini bildiriyor ve Dayı'nın barışı savaşa tercih edeceği ümidinde bulunduğunu yazıyordu¹⁰⁹. Ayrıca Shaler ve Decatur Cezayir'e bundan böyle bir kuruş yıllık vergi vermeyeceği emrini aldıklarını bildiren bir mektubu da Yalı Nazırı'na vermişlerdi. Ertesi gün (30 Haziran) Yalı Nazırı ve İsveç konsolosu dayı adına müzakerelere girişmek için tekrar gemiye geldiler. Shaler ve Decatur Amerikan hükümetinin Cezayir Ocağı ile aşağıdaki şartlar dahilinde barış yapılabileceğini bildirdiler :

I. Bundan böyle Cezayir'e yıllık bir vergi ödenmeyecektir.

106 *Le Reis Hamidou*, s. 143-145

107 *Mir'atü'l-Cezayir*, s. 139.

108 *Diplomatic Negotiations*, s. 111; Allen, s. 282-284; Grammont s. 375-376.

109 Allen, s. 286.

II. Cezayir tarafından evvelce zabdedilmiş olan Edwin gemisi-ne tazminat olarak Cezayir ocağı 10,000 dolar ödeyecektir.

III. Amerikan tebasının gasbedilmiş malları geri verilecektir.

IV. Esirler mübadele edilecektir.

V. Gelecekte esir alınan Amerikalılara köle muamelesi yapılmayacaktır.

VI. Cezayir'e tayin edilen konsolos eskiden de olduğu gibi dayıya armağanlar sunacaktır¹¹⁰.

Ömer Paşa, teklif edilen şartları kabul etmiş, bunlara karşılık esir alınmış olan iki geminin geri verilmesini istemiş idi. Onun bu isteği ilk önce reddedilmiş ise de sonra bunların geri verilmesine söz verilmiş ve ertesi gün (30 Haziran 1815) barış yapılmıştır¹¹¹.

Dayının Amerikalılar'ın teklifini kabul ederek 24 saat içinde barışa yanaşmasının asıl sebebi, limana dönmemiş olan bir çok Cezayir gemilerinin Amerikalılar tarafından yakalanmasından korkması olmuştur. Bundan dolayı, barış yapıncaya kadar bir mütareke teklif edilmiş ise de bu teklifin ne maksadla yapılmış olduğunu anlayan Amerikalılar, barışın kendi istekleri dahilinde yapılması ile önemli bir başarı kazanmış olduklarını sanıyorlardı. Fakat barışın yapıldığı gün, konsolos Shaler şehre geldiğinde başarılarının pek de ögünülecek bir mahiyette olmadığını anlamıştı. Çünkü limandaki Cezayir savaş gemileri küçük tekneler olduktan başka tehzatları da gayet kötü olduğu gibi şehrin tahkimatı da son derece iptidai idi. Şehrin muhtelif yerlerinde ve hisarda tabye edilmiş olan topların çoğu demode olup, içlerinde Barbaros devrine ait olanları bile vardı¹¹². Ömer Paşa barış şartlarına tam bir riayet göstererek, evvelce Cezayirli tarafından zabdedilmiş olan Edwin adlı gemi için istenen 10,000 dolar ve Amerikan tebasından müsadere edilen malları Shaler'e teslim etti¹¹³. Amerikalılar onun davranışlarından memnun idiler. Bu sebeple Decatur burada yapılacak bir işi olmadığını göreyerek, Tunus'a yollanmıştı. Amerikalılar'ın gerek bu ocak ve gerek

110 Allen, s. 286.

111 Hunter Miller, II, s. 617; Allen, s. 286-287.

112 A.S. İter, s. 90.

113 Allen, s. 286.

Trablus ile halli gereken bazı meseleleri vardı. Bu suretle dayı da Amerikan donanmasının bir an önce uzaklaşması hususundaki siyasetinin tahakkuk etmiş olmasından memnun idi. Denizde bulunan Cezayir gemileri limana dönmüşlerdi.

Yukarıda işaret edildiği gibi Dayı Ömer Paşa Amerikalılar'ın barış teklifine derhal razı olması, şartların Amerika lehine olarak değişmiş olduğunu göstermesi veya kabul etmesi değil, limana dönmemiş olan Cezayir savaş gemilerinin Amerikalıların eline düşmesine engel olmak içindi. Yani o, barışı geçici bir zaman için kabul etmişti. Bu husus, bilhassa Dayının aşağıda bahsedilecek olan Amerikan Cumhurbaşkanı James Madison'a yazdığı mektuptan açıkça anlaşılıyor ve Amerikan kaynaklarının verdikleri bilgileri teyid ediyor. Bu andlaşmayı tanımamak için bahane çıkmakta gecikmedi. Amerikalılar ele geçirdikleri iki Cezayir gemisini geri vermeğe söz vermişlerdi. Bunlardan firkateyn, yani Hamid Reisin gemisi geri verilmiş ise de İspanyollar tarafından gaspedildiğinden ötürü brigi teslim edememişlerdi¹¹⁴. Dayı, konsolos Shaler'in bu geminin teslim edilmemesi hakkındaki izahatını kabul etmemiş, gemi yakın bir zamanda teslim edilmediği takdirde anlaşmayı tanımayacağını bildirmişti. Böylece iki taraf ilişkileri gergin bir safhaya girdi. Hattâ 1816 Mart'ında bu brig İspanyollar tarafından Cezayir'e getirildiği halde iki taraf arasındaki gergin durum düzelmemiş, bilâkis bu husus bir harp haline gelmişti. Konsolos Shaler Amerikan bayrağını indirerek Cezayir yakınlarına gelmiş olan kumandanın gemisine gitti¹¹⁵. Decatur şehre bir gece baskını yapmağa karar verdi. Fakat bunun Fransızlar tarafından Dayıya bildirilmesi üzerine bu karardan vaz geçti¹¹⁶. Amerikalılar bir müddet beklemeye karar verdiler. Az sonra Nisan ayı içinde Dayı Amerikan Cumhurbaşkanı'na bir mektup yazdı. Bu mektup Decatur tarafından John Adams gemisi ile Amerika'ya yollandı. Dayının mektubunun muhtevası şudur¹¹⁷:

«Tanrı'nın yardımı ve inayetiyle dünyanın koruyucusu, kudretli ve büyük hükümdar, bütün iyi işlerin sahibi, insanların en iyisi ve Tanrı'nın gölgesi, iyi nizamın kurucusu, padişahlar padişahı, yer

114 Irwin, s. 183.

115 Allen, s. 206; Irwin, 183.

116 Gösterilen yer.

117 Allen 335-337.

yüzünün hâkimi, ikinci İskender hakanü'l-bahreyn ve sultanü'l-berreyn ve hâdimü'l-harameyn Mahmud Han hullide mülkühu, onun hakir hâdimi ve Cezayir Dayısı ve hâkimi padişahın sadık bendesi Ömer Paşa (Allah onun hâkimliğini mes'ud ve hayırlı kılsın) Amerika ve ona komşu yerlerin hâkimi asil dostumuz Hıristiyan milletlerinin dayanağı, bütün Hıristiyan pâdişahlarının ulusu, bütün meleklerin en şerefli, prenslerin en seçkini Amerika hâkimi James Madison (tanrı onun ömrünü uzun ve saltanatını mes'ud, hayırlı ve mülkünü kutsal, tahtını uzun müddet onun elinde bulundursun âmin) İnşallah sıhhatiniz iyidir. Benimki, sağlığınıza her gün dualar ettiğim Tanrı'ya şükürler olsun çok iyidir. Bizimle bir barış andlaşması yapmak için yıllardan sonra nihayet Amiral Decatur kumandasında bir filo gönderdiniz. Onun getirdiği mektubu aldım ve muhtevasını anladım. Aramızdaki düşmanlığın giderilmesi ile siz de Fransa ve İngiltere'nin yaptıkları gibi bizimle barış yapmak istiyorsunuz. Filonuz limanımıza erişince İsveç konsolosu vasıtasıyla hizmetkârlarınız amirale cevabımı göndererek, İsveç konsolosunun teklifini bizden aldığımızı firkateyn ve brig'i Cezayir'e geri vermeniz şartı ile kabul etmek isteğinde bulunduğumu bildiririm. Cevabınız bu şekilde, hizmetkârlarınız amirale İsveç konsolosu yolu ile izah edilince o bizim yukarıda sözü geçen şartlar altında müzakereye girmeyi kabul etti, fakat sonradan bütün Amerikan vatandaşlarının serbest bırakılması ve tarafımızdan esir alınan bir kaç ticaret gemisi ile Amerikalılar'a ait diğer bazı nesnelere için ısrar edince biz onun isteklerini yerine getirmek hususunda bir an bile tereddüt etmedik. Bunun neticesi olarak hizmetkârlarınız mezkûr amiralin bütün isteklerini ifa ettik. Bu arada bu amiral bizim iki savaş gemimizi geri vermeyi vaat ettiği halde bu sözünü tutmaması üzerine aramızdaki andlaşmanın maddelerini ihlâl etmiş ve bunun için de yeni bir andlaşma yapmak mecburiyeti hasıl olmuştur. Bu sebeple aramızda 20 yıl önce Hasan Paşa'nın dayılığı zamanında Amerika ile imzalanan andlaşma esaslarına göre bir andlaşma yapılmasını teklif ediyorum.

Buna razı olursanız dostluğumuz sağlam ve ebedi olacaktır. İlk barış yaptığımız millet olması sebebiyle Amerikalılar ile daha kuvvetli bir dostluk kurmak niyetinde idim. Fakat onlar imzalanmış olan andlaşmanın icrasında başarı göstermedikleri için yukarıda bahsedilen şartlar dahilinde müzakerelere girişmek mecburiyeti var

gibi görünmektedir. İnşallah bu mektubumuzun muhtevası sizce malûm olunca bize Tanrı'nın yardımı ile bir cevap vermeniz mümkün olacaktır. Mezkûr anlaşmada ileri sürülen şartlarımızı kabul ederseniz, lütfen bize acele bir cevap gönderiniz. Amma ve lâkin teklifimi tatminkâr bulmazsanız insanlığa ve milletler arasındaki hukuk kaidelerine aykırı hareket etmiş olacaksınız.

Yegâne ricamız, mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda konsolosunuzu buradan almanızdır. Bu, tarafımızca çok iyi karşılanacaktır. Bunlar size son sözümdür. Tanrı'dan sizi korumasını dilerim.

20 Cemâzilevvel sene 1231 - 24 Nisan 1816

Sevgili Cezayir'imizde imzalanmıştır.

Fatih ve Büyük Mehmed oğlu Ömer.

Bir cümle ile Dayı bu mektubunda Amerikan Cumhurbaşkanı'nın 1795 andlaşmasını yenilemeyi teklif etmektedir. Hattâ görüldüğü üzere teklifi tatminkâr bulmazsa Cumhurbaşkanı'nın insanlığa ve milletler arasındaki hukuk kaidelerine aykırı hareket etmiş olacağını söylemektedir. Dayı yine görüldüğü üzere, geminin verilmesinin veya bunun verilmesinin çok gecikmiş olmasının 30 Haziran 1815 andlaşmasını hükümsüz kıldığını ve yeni bir andlaşma yapılması gerektiğini ileri sürmektedir. Madison verdiği cevapta Amerika'nın barışı savaşa tercih ettiğini, fakat savaşı da barışı satın almağa tercih ettiğini bildirmiş, vergi vermemek suretiyle barışın kolayca yapılabileceğini yazmıştı¹⁷. Dayı Ömer Paşa'nın 21 Ağustosta Reisi Cumhurdan aldığı bu cevap, ihtimal kendisini hayal kırıklığına uğrattı. Onun 1795 andlaşmasını yenilemek fikrinden kolayca vaz geçeceği ümit edilemezdi. Fakat, Lord Exmouth kumandasındaki kuvvetli bir İngiliz -Felemenk filosu'nun Cezayir'i bombardıman ederek İngilizler'in isteklerini kabul ettirmeleri ocağın prestijine büyük darbe vurmuştu. Tam bu sırada Amerikan filosu da Cezayir önünde görüldü. Amerikalılar Cezayir'in İngiliz donanmasına yenilmesinden faydalanmak istemişlerdi. Gerçekten Ömer Paşa'nın Amerikan donanmasına karşı müdafaada bulunacak bir kuvveti kalmamıştı. Bu sebeple onların istekleri üzerine üç Sa-

fer 1232 (22 Aralık 1816) tarihinde bir andlaşma yapmağa mecbur kaldı. Andlaşma'nın Türkçe metni aynen şöyledir¹¹⁹ :

Sebebi tahriri ahd-ı âmani bâis-i terkim-i kitab-ı meymenet unvanı oldur ki, işbu 1232 senesi mah-ı safer-ul hayrın ibtidasında ve şehri Acemiyesinin 22. gününde Cezayir-i bahri muhitte vâki Merikan nam cezirede mütemekkin tâife-i Merikan hâkimi ve zabiti tarafından hâla dar-ul cihad-ı Cezayir-i garp ocağı ile müceddeden ahd-u sulh itmeğe mükâlemeye vesile vasıta ihdas edüp tayin olunan kumandantı AYZE ÇANSI (Isaac Channey) maan konsolos VİLEM ŞALER (William Shaler) konsolos ve vekil olup konsolos-u mersum kumandantı vekâletliği ile şart ve şurut olunup devletlu dustur-i mükerrrem müşir-i mufahham sadr nişin olan ÖMER PAŞA YESSERALLAHU mâyeşâ huzur-ı âlilerinde ve cümle erbab-ı divan mazharlarında takviye ve meveddet ve muhabbet idmeğe mükâleme olunup mukaddem mesfurlardan ahzolunan seneviye dahi battal olup Fransız ve İngiliz ne minval üzere sulh u silah miyanede olmuş ise bu Merkan mesfurları ile dahi ol minval üzere şart ve şurut olmuştur.

Fi üç Safer sene 232.

Şart-ı evvel : İşbu «şartın» kavlı-u kararı budur ki Merikan mutasarrıfı olan dostumuz ile meyanemizde müceddeden dostluk ve mihr-i muhabbet ve saffet-i kulub olmağla iki taraftan bu mertebe dostluğa müterazi olunup vâki olan şart ve şurutumuz İngiliz veyahut Fransızlar minval üzere mukavele olundu. Sair cinse nice hürmet olunur ise Merikanlara dahi oluna.

Tahriren fi 3 Safer sene 232.

Şart-ı sâni : Mezkûr Merikanlar ile beynimizde muahede olunan şart mucibince evvelki gibi seneviye ve avâit ve mühimmat kendülerden matlub ve mutalebe olunacak değildir.

Şart-ı sâlis : Mezkûrlardan mukaddem kavlı-u kararımız bizim yesirleri ve fırkatayı ve balandırayı¹²⁰ askerler ile getirecekler. Kendilerin dahi Cezayir'de bulunan yesirlerini ve mallarını alacaklar de-

119 Hunter Miller, II, s. 624-637.

120 بلندر bilander = tek direkli gemi = yahut kıyı gemisi.

yu kavlı olundu idi. Şimdi bu kavil ibtal olundu. Şimdi tekne talebin-den feragat gelindi.

Şart-ı râbi : Mezkûrların Cezayir'de bulunan penbelerini¹²¹ ve âdemlerini ve aktarma bahalarını cümlesini paşa-yı âlişan Dayı Cezayir hazretleri mesfurlara tamamen verdi.

Şart-ı hâmis : Meselâ Cezayir korsanları bir sair düşman teknesi piraze¹²² aldıklarında derun-ı sefinede bir Merikan bezirgânı bulunup yedinde pasaportu bulunur ise piraze olmaya bizim Cezayir ademleri dahi Merikan'ın aldığı düşman teknesinde bulunur ise anlar dahi Cezayir ademini piraze etmeyeler, malı ile ve canıyla.

Şart-sâdis : Meselâ Cezayir'in düşmanlarından bir düşman teknesini Merikanlar kiralayıp tahmil edüp ruy-i deryada Cezayir korsanları ol tekneyi piraze edüp Cezayir'e getirdiklerinde Merikanlıların mallarını kendüleri verüp tekne-yi mezkûru ganime ideler kimesne mâni olmaya.

Şurut-u sâbi : Meselâ ruy-i deryada Cezayir korsanları bir Merikan teknesi yoklamak iktiza eyledikte sandal gönderdikte, sandal ile iki âdemden ziyade göndermeyeler ve mesfurlara zulüm ve rencide olunmaya, şartı itimat oluna.

Şart-ı sâmin : Meselâ Merikan sair kimesnelerden bir tekne iştira eyledikte mahalline giderken Cezayir korsanlarına rast geldikte «pasaportun yoktur» diyerek mesfurların iştira eyledikleri tekneye el uzatmayalar. Konsolosların veyahut tekneyi aldıkları temessük, altı maha kadar pasaportluk eder.

Şart-ı tâsi : Meselâ bir Merikan teknesi gerek Merkandı¹²³ ve gerek korsan deryada sıkılsa Cezayir limanlarından bir limana vardıkta yükünü taşıra ihrac edüp teknesini tamir edüp alacağını almada ve satmada kimesne tarafından mesfurlara mâni olmayalar. Cezayir tekneleri dahi onların indinde bu minval üzere ola deyu kelâm.

121 پنجه penbe = pamuk.

122 پرازه prise = ganîmet.

123 مرقندی merchant = tüccar.

Şurut-u aşere¹²⁴ : Meselâ bir Merikan teknesi Cezayir'in hükmü geçtiği mahallerde kazaya uğrasa malını yağma ettirmeye. Mallarını mensfurlara icra oluna deyu. Bizim Cezayir'in dahi bunun gibi olmalı.

Şart-ı aşere hâdi : Meselâ Cezayir limanlarında Merikanların düşmanı bulunup Merkan teknesine el uzatmayalar top altında. Cezayirli dahi bu minval üzere, düşmanları olan tekne birbirinden 24 saat sonra sefer ettirilir.

Şart 12 : Eğer Cezayir'de sakin olan Merkan konsolosu Cezayir'in sair limanlarına konsolos vekili nasbetmek diler ise sairleri gibi ol dahi vekil nasbeder.

Şart 13 : Meselâ bir Merkan âdemi Cezayir'e gelüp sairlerden akçe selfe¹²⁵ alır ise konsolosun izni ile olur ise ne güzel, konsolosun izni olmazdan olur ise konsolos o akçeye zâmin olmaz.

Şart 14 : Meselâ bir Merikan korsanı limanımıza geldikte topuna top atmalı. Merikan korsanına bir yesir firar eder ise vermezler halas bulur.

Şart 15 : Meselâ bir Merkan konsolosu kendi sakin olduğu hânesinde ilm-i fâsıkınca küfr eder. Konsolos ne zaman kendi teknelerine gitmek dilerse kimesne mani olmaya gider, gerek berren gerek bahren. Konsolos eğer ki tercümanını veyahut simsarını istemekte istediğini yapı.

Şart 16 : Meselâ bundan sonra Merikanlar ile gire olmak iktiza ederse mesfurlara üç mah vade verilir üç mahdan sonra giredir ganime alınır.

Şart 17 : Meselâ Merikanlar ile gire olunup yesir alınur ise vardiyanlar çok çok dayak urmayalar ve hem yesir almayalar. Eğer Cezayir'den onlara yesir düşer ise işkanca¹²⁶ olunur bir seneye kadar meydan verilir.

124 Metinde aynen böyle : شروط عشره 7. şart'da da böyle yazılmıştır (s. 628-629). 12. şart'dan itibaren şart sayısı rakamla yazılmıştır.

125 صدقہ ödünç.

126 اشتراجه Exchange = mübadele.

Şart 18 : Meselâ Merikan düşmanları Cezayir'e Merikan aktarması getirüp Cezayir'de satmak isterler ise satılmaya. Eğer ki Merikan keferesi aktarma getirirse furuht ede.

Şart 19 : Meselâ bir Cezayirli ile bir Merikanın davası olur ise konsolos yanına varup davalarını görsün ve eğer ki bir Merikan ile bir Cezayirli ziyadece kavga edüp kabahata bâis olduklarında davaları Paşa efendimiz huzurund görüle.

Şart 20 : Meselâ bir Merikan ile bir Cezayirli muharebe edüp kıtal veyahut mecruh vaki olsa şeriat olunup kabahat her kimde ise onun hakkından geline. Eğer ki kabahat sahibi firar eder ise konsolos karışmaz.

Şart 21 : Meselâ Merikan konsolosunun deryadan mekûlatı ve meşrubatı geldikte limandan olur ise gümrük veyahut sair avâit alınmaya deyu.

Şart 22 : Meselâ Cezayir'de bir Merikan keferesi mürd olur ise her şeyini konsolos alır. Beytûlmalları konsolostur.

Şart-ı cedid 23 : Meselâ Merkan düşmanları bir Merkan ganimesi alup Cezayir'e götürüp satmak diler ise satsun, Merikan dahi ganime getirür ise sata mani olunmaya.

Fi 3 Sa. sene 232.»

Ömer Paşa'nın mühürü.

Bu andlaşmanın Ömer Paşa'nın ağzından çıktığı gibi yazıldığı ve yazanın da bilgisiz ve ancak şöyle böyle okur yazar bir kimse olduğu anlaşmanın tertip şeklinden, ifadenin aksaklığından ve basitliğinden açıkça anlaşılıyor. Muhtevaya gelince gerek andlaşmanın başında gerek ikinci maddede Amerikalılar'ın bundan sonra yıllık haraç (seneviye, avâid) vermeyecekleri yazılmış ve birinci maddede bu andlaşmanın İngiliz ve Fransızlarinki gibi olduğu belirtilmiştir. Ömer Paşa, üçüncü madde ile 1815 te Amerikalılar tarafından zabdedilmiş olan Cezayir firkateynini ve balandırayı istemeyecektir. 14. maddedeki Cezayir'den Amerikan gemisine kaçacak herhangi bir millete mensup bir esirin geri verilmeyeceği keyfiyeti de Amerikalıların elde ettikleri yeni avantajlardan birisidir. Görüldüğü üzere 1795 andlaşmasında Amerikan gemisine kaçacak bir

esir geri verilecekti. Bunun gibi, 19. maddeye göre bir Müslüman ile Amerikalı arasındaki ticarî ihtilâfları Amerikan konsolosu halledecektir. Halbuki 1795 anlaşmasında konsolosa bu hususta herhangi bir selâhiyet verilmemişti. 23. maddenin yeni bir madde olduğu belirtilmiştir. Bu maddeye göre Amerika ile savaş halinde bulunan herhangi bir Devlet Amerikalılar'dan aldığı ganimetleri Cezayir toprağında satabilecektir. Hatırlanacağı üzere 1795 anlaşmasının 9. 10. maddelerine göre Tunus, Trablus, Sale korsanları ile «gayriler» esir ve mallarını Cezayir'de satamayacaklar buna mukabil Amerikalılar satabileceklerdi. Bu anlaşmanın 18. maddesinde Amerikalılar'ın düşmanlarının Amerikan aktarması getirip Cezayir'de satamayacakları, fakat Amerikalıların satabileceği yazılmıştı. Bu yeni 23. mdde ile böyle bir müsaade Amerika'nın düşmanlarına da tanınmaktadır; Yani gerek Amerika, gerek düşmanları olan devlet, birbirlerinden aldıkları ganimeti Cezayir'de satabileceklerdir. İki taraf arasında savaş çıktığı takdirde Amerikalıların Cezayir toprağını terk edebilmeleri için üç ay müsaade verileceği, esirlere iyi muamele edileceği ve iki taraf esirlerinin bir yıl içinde değiştirileceği gibi hususlar eski anlaşma mevcut değildir.

Bu anlaşmanın imzalanmasından sonra Cezayir ve Amerikalılar arasında burada bahse değer herhangi bir hadise olmamış ve esasen günden güne durumu kötüleşmekte olan bu ocak, 14 yıl sonra Fransızlar tarafından ortadan kaldırılmıştır.